

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»
Навчально-науковий інститут гуманітарних і соціальних наук
Кафедра філології та мовної комунікації

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
кваліфікаційної роботи ступеня магістра

студента(ки) АЛЮКОВОЇ Вікторії Дмитрівни

академічної групи 035М-22-1 ІГСН

спеціальності 035М-24з-1 ІГСН

на тему: «*Специфіка фразеологізмів українського релігійного дискурсу (на матеріалі проповідей Любомира Гузара)*»

Керівники	Прізвище, ініціали	Оцінка за шкалою		Підпис
		рейтинговою	інституційною	
Кваліфікаційної роботи	Канд. філол. наук, доц. САЇК А. В.			
Розділів:				
Рецензент:				

Дніпро, 2025 р.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 76 сторінок, 47 джерел.

Об'єкт дослідження: є фразеологізми проповідей Блаженнішого Любомира Гузара, вміщені в єдиному збірнику «Учителю, іду за тобою: Думки до проповідей». Аналізований матеріал становить близько 63 мовних одиниць.

Мета дослідження: полягає в дослідженні фразеологізмів у релігійному дискурсі проповідей Любомира Гузара.

Одержані висновки та їх новизна: полягають в тому, що в нашій роботі уперше на широкому фактичному матеріалі досліджується специфіка фразеологізмів релігійного дискурсу на матеріалі проповідей Любомира Гузара.

Результати дослідження: одержані результати можуть бути використані у викладанні курсів історії української мови, лексикології, стилістики сучасної української мови, лінгвістичного аналізу тексту; мовних і релігієзнавчих спецкурсів у світських і духовних навчальних закладах; для написання відповідних підручників і посібників; у лексикографічній практиці. Дослідження може мати прикладне значення для студентів-україністів.

Ключові слова: фразеологізм, фразеологічна одиниця, релігійний дискурс, проповідь.

RESUME

The graduation research of second level student Viktoriia Alukova (Dnipro University of Technology, Institute of Human and Social Sciences). Theme of the thesis are “The specificity of phraseologisms in Ukrainian religious discourse (based on the sermons of Lubomyr Huzar)”.

Work consists of the entry, two parts, conclusions and bibliography.

The results of the research can be used in teaching courses on the history of the Ukrainian language, lexicology, stylistics of the modern Ukrainian language, linguistic

analysis of text; in language and religious studies special courses in secular and spiritual educational institutions; for writing relevant textbooks and manuals; and in lexicographical practice. The study may also have applied significance for students of Ukrainian studies.

Bibliography consist of 47 sources.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ I. РЕЛІГІЙНИЙ ДИСКУРС: МОВОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ	8
1.1. Поняття фразеологізму в сучасному мовознавстві.....	8
1.2. Класифікація фразеологічних одиниць.....	11
1.3. Особливості дослідження релігійного дискурсу.....	18
1.4. Роль фразеологізмів у релігійному дискурсі.....	29
РОЗДІЛ II. ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ УКРАЇНСЬКОГО РЕЛІГІЙНОГО ДИСКУРСУ (НА МАТЕРІАЛІ ПРОПОВІДЕЙ ЛЮБОМИРА ГУЗАРА)	37
2.1. Загальна характеристика мовного стилю проповідей Любомира Гузара.....	37
2.2. Класифікація фразеологізмів у проповідях Любомира Гузара.....	43
2.3 Тематичні групи досліджуваних фразеологізмів.....	47
2.4. Стилiстична класифікація фразеологізмів у проповідях Любомира Гузара.....	60
ВИСНОВКИ	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	69

ВСТУП

Особливого значення набуває потреба в докорінному переосмисленні універсального засобу концептуалізації – мови релігії, що в сучасних умовах усвідомлюємо не просто як матеріальна оболонка релігійного мислення, інструмент сакралізації буття, транслявання доктрин і догматичних тверджень, а безпосередня дійсність думки, ситуація реального спілкування, здатна впливати на становлення пріоритетних моральних засад епохи [29, с. 36]. Такий інтерес спричинений зв'язком релігії з різними типами суспільних систем. Можна вважати, що мовознавство є чи не найголовнішою наукою, пов'язаною з релігією. Бо для добору слів, якими потрібно користуватися для створення текстів жанрів релігійного дискурсу, для пояснення духовних положень, потрібно вивчити мовне питання та спеціальну лексику.

Одним з визначних інституційних видів дискурсу є його релігійний різновид [46, с. 59]. Церковно-релігійний дискурс досліджувало чимало науковців, серед яких найвідомішими є А. Гоцалюк, В. Карасик, Є. Бобирева, І. Богачевська, М. Федішин, П. Спасенко, Р. Ваврінчик, Т. Івасишина, Т. Шиляєва та ін.

Як стверджує Т. Шиляєва, релігійний дискурс можна охарактеризувати як статусно-рольову комунікацію, мета якої залучати людей до віри, закликати до покаяння, стверджувати у вірі та доброчесності, проводити богослужіння, давати пояснення релігійним і конфесійним догматам [Івасишина, с. 469]. У ньому можна простежити взаємодію мови, культури та ідеології.

Унікальною специфікою релігійного дискурсу, на думку В. Карасика, є те, що до його учасників належить Бог, до якого звернені молитви, псалми, сповіді, тобто Бог постає суперагентом релігійного дискурсу [24, с. 469]. Лінгвіст стверджує, що матеріал церковно-релігійного дискурсу потребує спеціального вивчення, бо тексти святого писання є прецедентними.

У праці М. Федішина фіксуємо різновиди релігійного дискурсу: християнський, теологічний, або ж богословський, проповідницький, або

епістолярний, молитовний [46, с. 60]. О. Казніна та І. Богачевська окреслюють також старозавітній, новозавітний дискурси та дискурс Бога.

У Є. Бобирєвої маємо визначення релігійного дискурсу: «В вузькому розумінні релігійний дискурс – це сукупність мовних актів, що використовуються в релігійній сфері, в широкому – набір певних дій, спрямованих на залучення людини до віри, а також мовні комплекси, що супроводжують процес взаємодії комунікантів» [26, с. 18].

Однією із характерних ознак релігійного дискурсу є активне вживання у його текстах фразеологічних одиниць. Сучасна фразеологія знаходиться у процесі безперервного розвитку, а питання фразеологізмів у релігійному дискурсі залишається актуальним через незначну кількість досліджень.

Отже, **актуальність теми** дослідження зумовлена активним вивченням релігії лінгвістикою, відсутністю досліджень проповідницького стилю Любомира Гузара та потребою дослідження фразеологізмів у релігійному дискурсі.

Наукова новизна нашої роботи полягає в тому, що в ній уперше на широкому фактичному матеріалі досліджуються специфіка фразеологізмів церковно-релігійного дискурсу на матеріалі проповідей Любомира Гузара.

Об'єктом дослідження є фразеологізми проповідей Блаженнішого Любомира Гузара, вміщені в єдиному збірнику «Учителю, іду за тобою: Думки до проповідей». Аналізований матеріал становить близько 63 мовних одиниць.

Предмет — структура та стилістичні особливості фразеології проповідницької спадщини Любомира Гузара.

Мета роботи полягає в дослідженні фразеологізмів у церковно-релігійному дискурсі проповідей Любомира Гузара.

Задля поставленої мети потрібно виконати наступні **завдання**:

- 1) розглянути поняття церковно-релігійного дискурсу та його особливості;
- 2) визначити особливості проповідницького підстилю і принципи його виділення в окремий різновид релігійного стилю;

- 3) дослідити історію походження і функціонування церковної проповіді;
- 4) проаналізувати фразеологізми в проповідях Любомира Гузара;
- 5) охарактеризувати фразеологізми за стилістичними ознаками.

Практичне значення. Одержані результати можуть бути використані у викладанні курсів історії української мови, лексикології, стилістики сучасної української мови, лінгвістичного аналізу тексту; мовних і релігієзнавчих спецкурсів у світських і духовних навчальних закладах; для написання відповідних підручників і посібників; у лексикографічній практиці. Дослідження може мати прикладне значення для студентів-україністів.

Методи дослідження: описовий, стилістичний аналіз мовних одиниць, елементи квантитативного методу.

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дослідження були оприлюднені й отримали позитивну оцінку на Всеукраїнських науково-практичних конференціях: II Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Полтава, 07.11.25 р.), Стаття *«Специфіка фразеологізмів українського релігійного дискурсу (на матеріалі проповідей Любомира Гузара)»* опубліковано у науковому виданні Молодіжна наука: інновації та глобальні виклики // Збірник тез за матеріалами II Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених – Полтава: НУПП імені Юрія Кондратюка, 2025. – С. 380-382).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, восьми підрозділів, висновків, списку використаної літератури та джерел фактичного матеріалу. Загальний обсяг роботи — 76 сторінок.

РОЗДІЛ I

РЕЛІГІЙНИЙ ДИСКУРС: МОВОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ

1.1. Поняття фразеологізму в сучасному мовознавстві.

Сучасна фразеологічна система мови характеризується безперервними процесами розвитку та оновлення. Проблема системності фразеології залишається дискусійною у сучасному мовознавстві.

Фразеологія як об'єкт вивчення здавна викликала науковий інтерес, у тому числі серед українських дослідників. Проблема системності фразеології залишається дискусійною у сучасному мовознавстві. Серед українських науковців, які приділяли увагу вивченню фразеології можна виділити таких, як Л. Авксентьєва, Н. Бабич, В. Білоноженко, Ю. Прадіда, Л. Скрипник, В. Ужченка. Водночас кінець ХХ – початок ХХІ ст. характеризується розглядом фразеологізмів в аспекті нових мовознавчих напрямків – комунікативно-функціонального, етнолінгвістичного, лінгвокультурологічного, когнітивнономасіологічного тощо (Н. Венжинович, В. Жайворонок, М. Жуйкова, Н. Колесник, Л. Савченко, О. Селіванова та ін.), що й зумовлює інтерес до їхнього вивчення [4].

Варто відзначити, що першим українським дослідником, який поставив питання про знаковий характер стійких зворотів, про закономірності їх утворень, висловив низку думок про їх значення, «внутрішню форму» був О. Потебня [32]. У своїй роботі «З лекцій теорії словесности. Байка, прислів'я, приповідка» дослідник розмірковував над питанням дефініції терміну «приповідка». Приповідка, за визначенням О. Потебні, – це поетичний, тобто інакомовний, образ не складного зчеплення осіб і дій, а одного з елементів цього зчеплення, отже, окремо взятої особи, властивості, дії. Приповідка, констатує вчений, – це «елемент байки чи прислів'я, що почасти походив із прислів'я і байки як рештка, згущення їх, почасти недорозвинувся до них» [32]. Таким чином можемо припустити, що термін «приповідка» у сучасному мовознавстві кваліфікуємо як «фразеологізм» або «фразеологічні одиниці».

Про складність визначення поняття фразеологічної одиниці свідчить велике різноманіття дефініцій терміну.

В. Д. та Д. В. Ужченки розробили посібник «Фразеологія сучасної української мови», який є важливим джерелом для вивчення української фразеології. На думку дослідників, фразеологізм - це надслівна, семантично цілісна, відносно стійка (з допущенням варіантності), відтворювана й переважно експресивна одиниця, яка виконує характеризуючо-номінативну функцію [45]. О. О. Селіванова присвятила свої роботи когнітивному аспекту фразеології, тобто вивченню того, як фразеологізми відображають мислення та світогляд носіїв мови. Мовознавиця визначає фразеологізми «лінгвосеміотичним феноменом, формуючи особливу «підмову», одне з концентричних кіл мови, у якому в усталеній формі зберігаються і транслуються уявлення етносу про світ, культурна й історико-міфологічна інтеріоризація дійсності та внутрішнього рефлексивного досвіду народу» [34, с. 40].» Тобто фразеологізми виступають засобом відображення національно-культурної ідентичності народу. Н. Ф. Венжинович досліджує лінгвокультурологічні особливості фразеологізмів.

У галузі фразеографії відомі такі дослідники як Л.А. Булаховський та В. С. Калашник. Л.А. Булаховський відзначав особливість характеру фразеологізмів як ідіоматичних словосполучень, які є цілісні за своїм змістом і при передачі іншими мовами замінюється схожим стилістичним забарвленням [5]. На думку дослідника характерною ознакою фразеологічних одиниць є неперекладність іншими мовами. Наявність культурних відмінностей робить неможливим у деяких випадках точне відтворення фразеологізму. В. С. Калашник у своїй монографії «Фразотворення в українській поетичній мові радянського періоду» визначив провідні елементи словесно-образної системи поетичного мовлення й провів типологічний аналіз поетичного фразотворення, розглядаючи його як механізм формування смислової цілісності художнього тексту. В.С. Калашник переконливо встановлює в досліджуваних текстах сучасних і давніших поетів традиційні та новаторські засоби словесно-образної системи тексту [22].

За Л. Авксентьевим, фразеологія – це наука, що займається вивченням фразеологічної системи в її сучасному стані та історичному розвитку [1, с. 5]. Проте варто зауважити, що термін фразеологія можна витлумачити по іншому. Фразеологією називають також сукупність усіх фразеологічних зворотів, що існують у тій чи іншій мові [1, с. 5].

Об'єктом фразеології як мовознавчої дисципліни є сукупність усіх фразеологізмів мови [45, с. 6]. Основою нашого дослідження слугує визначення фразеологізму за Юрчуком. Фразеологізм – одиниця, що має специфічне значення, граматичні категорії і постійний відтворюваний за традицією склад компонентів, які втратили лексичну самостійність [45]. Вирізнити фразеологізм серед інших елементів мовної системи можливо лише за умови чіткого окреслення його визначальних ознак.

В. Білоноженко окреслив три основні властивості характерні для фразеологічних одиниць. По-перше, фразеологізм, подібно до слова, має власне значення, проте воно відрізняється від звичайного лексичного, оскільки є фразеологічним. По-друге, наявність граматичної функції: фразеологізми, подібно до слів, здатні виступати членами речення й набувають граматичних категорій, виконуючи синтаксичну роль у мовленні. По-третє, визначальною рисою виступає стійкість: фразеологізм має постійну, відтворювану структуру, яка не допускає довільної заміни компонентів. Ця властивість особливо чітко простежується при порівнянні фразеологізму з тим словосполученням, що стало його джерелом.

Сучасні мовознавці зосереджені на вивченні різних аспектів фразеологічних одиниць. В. Ужченки досліджують явище зв'язку фразеологізмів із концептуальним апаратом людини та вважають, що «Фразеологізми являють собою специфічні мовні формули, «картини світу» із закодованою інформацією про минуле, про наших предків, про їхній спосіб сприйняття світу і їх оцінку всього сутнього; вони акумулюють культурні потенції народу, тільки йому притаманним способом маніфестують дух і неповторність ментальності нації» [46, с. 6]. Актуальним є порівняльний метод, який базується на зіставленні

фразеологічних одиниць різних мов, що дозволяє відстежити їх відмінні та спільні риси. Окремі науковці звертають увагу на аналізі функціонування фразеологічних одиниць у різних мовленнєвих жанрах. Зокрема в художній літературі, публіцистиці тощо.

1.2. Класифікація фразеологічних одиниць.

Проблема класифікації фразеологічних одиниць залишається актуальною в сучасному мовознавстві. Активним дослідженням цього питання мовознавці займалися як і протягом минулого століття, так і зараз. Необхідно чітко вміти класифікувати фразеологічні одиниці, щоб мати змогу детально проаналізувати їх із метою подальшого дослідження.

Швейцарський лінгвіст Шарль Баллі вважається родоначальником теорії фразеології. Саме він вперше виокремив фразеологію як самостійний розділ лексикології. Тому перша класифікація сполучення слів належить йому і розглянута у праці «Французька стилістика». У своєму дослідженні Шарль Баллі на основі семантичної класифікації визначив чотири різновиди сполучень, а саме: 1. Вільні словосполучення, які не мають стійкості, тому можуть розпадатися одразу після утворення. 2. Звичні поєднання – це словосполучення, компоненти яких мають відносно вільні зв'язки між собою, тому можливі деякі зміни. 3. Фразеологічні ряди – це групи слів, у яких два поняття, які розташовуються поряд, зливаються в одне. 4. Фразеологічні єдності – це словосполучення, у яких компоненти втратили властиве для їх значення, і позначають цілісне поняття. У таких словосполученнях не допускається перегрупування складових [8, с. 8].

Згодом дослідник модифікував власну концепцію класифікації словосполучень і дійшов висновку, що стійкі сполуки та фразеологічні ряди становлять проміжну ланку між різними типами поєднань. У результаті Шарль Баллі виокремив лише дві провідні групи, зокрема: 1. Вільні словосполучення. 2. Фразеологічні єдності, компоненти яких втратили своє самостійне значення, внаслідок постійного вживання в таких комбінаціях [8, с. 10].

Особливої уваги заслуговує класифікаційний принцип, розроблений зарубіжним дослідником П. Мюлднером-Нецковським, який на основі сполучувальності компонентів виокремлює: 1. Ідіоми. 2. Фраземи. 3. Складені слова. 4. Паремії [9]. Цей поділ ґрунтується на явищі переосмислення значення одного з елементів – у повному чи частковому вимірі.

Український дослідник Л. Булаховський здійснив класифікацію сталих словосполучень на основі їх семантичних особливостей. Його розподіл ґрунтується виокремленням двох основних груп: ідіом і фразеологічних одиниць. «Ідіоми, – пише він, – це своєрідні вирази з певних мов, що за своїм ужитком і змістом є цілісними, звичайно не можуть бути точно передані іншими мовами й при перекладі вимагають добору відповідника зі схожим стилістичним забарвленням. Друга група – фразеологічні одиниці – це звичайні словосполучення, розкладні щодо змісту, але усталені в мові як матеріал широковживаної цитації (прислів'я, приказки, вдалі вислови письменників, що стали – крилатими) [5].

Л. Скрипник подає генетичну класифікацію, що передбачає поділ фразеологізмів на дві групи: 1) фразеологізми, організовані за моделлю словосполучення (рідше – речення), які за семантикою і структурою співвідносяться з окремим словом (функціонують як один член речення): *танцювати під чужу дудку, без задніх ніг*. 2) Фразеологічні одиниці – фрази, що мають організацію простих або складних речень: *Далеко куцо́му до зайця. Приший кобилі хвіст* [38].

Ф. Медведєв виокремлює такі групи фразеологічних одиниць: 1. 1) фразеологічні одиниці, творцем яких є український народ; 2) загальнослов'янська фразеологія; 3) давньоруська [староукраїнська] фразеологія [32, с. 10-11].

У межах функціонально-стилістичного підходу Б. Лабінська здійснила класифікацію фразеологізмів у такий спосіб: 1. Розмовні фразеологічні одиниці, які забезпечують комунікацію і використовуються переважно в усному мовленні і мають «знижене» експресивно-стилістичне забарвлення. 2. Книжні

фразеологічні одиниці, які функціонують переважно у писемному мовленні і яким властиві «підвищене» експресивно-стилістичним забарвлення. 3. Міжстильові фразеологічні одиниці, які можуть вживатися практично у всіх стилях мови, адже вони стилістично та експресивно не забарвлені, а також загальноновживані [27].

Згідно з граматичним підходом Ю. Прадід пропонує умовний поділ фразеологізмів на дві основні групи: 1) фразеологізми, які мають граматично домінуючу складову, за допомогою якої можна легко визначити категорійні властивості (як правило, це фразеологізми, де граматичним стрижнем є чи іменник чи дієслово); 2) фразеологізми, що включають в себе категорійні ознаки двох і більше частин мови (в основному це фразеологізми, де складно або зовсім неможливо визначити граматично опорну складову) [34, с. 76-80].

Різновидністю семантичної класифікації фразеологізмів постає семантична типологія фразеосполучень [2, с. 89]. М. Копиленко розробив оригінальну класифікацію словосполучень з позицій загальної фразеології. Науковець використав ідіоматичність як головний критерій, а стійкість фразеосполучень як допоміжний. Ідіоматичність визначається як ступінь семантичної трансформації лексем у складі сполучення. Цей показник М. Копиленко оцінює за шкалою від мінімального (нульового) до максимального (одиниці). Стійкість інтерпретується як передбачуваність компонентів у структурі фразеологічної одиниці. У своїх працях дослідник використовує чіткий термінологічний апарат. Для позначення будь-яких стійких сполучень слів він застосовує універсальний термін «фразеосполучення».

З метою розмежування форми та змісту слова, автори оперують двома окремими поняттями. Звукова (формальна) сторона слова позначається як «лексема», тоді як його смислова (значеннєва) сторона іменується терміном «семема».

Ця термінологія є ключовою для розуміння їхньої класифікації, де стійкість визначається як передбачуваність саме цих елементів у структурі фразеосполучення.

Запропонована система дозволяє розподіляти сполучення слів за мірою їхньої семантичної цілісності та структурної передбачуваності, пропонуючи кількісний підхід до аналізу фразеологічного матеріалу.

З метою максимального виключення із класифікації суб'єктивного фактору О. Кунін систематизує фразеологізми за їх структурно-семантичними особливостями [2, с. 93]. Класифікація лінгвіста пов'язана із фразеологізмами англійської мови, які він поділяв на класи, підкласи та розряди. О. Кунін поділяв класи на основні функції фразеологізмів у процесі спілкування, виділяючи: а) номінативні фразеологічні одиниці; б) номінативно-комунікативні фразеологічні одиниці; в) фразеологічні одиниці ні номінативного, ні комунікативного характеру; г) комунікативні фразеологічні одиниці [2, с. 93]. Перший клас у запропонованій систематизації охоплює ті фразеологічні звороти, які за своєю структурою ідентичні синтаксичним словосполученням. Їхньою основною функцією в реченні є номінативна функція, тобто вони лише називають певний об'єкт чи явище. До цієї категорії дослідник зараховує різноманітні підтипи. Зокрема, сюди входять сурядні сполучення, конструкції з одним повнозначним словом, а також звороти, які мають предикативну або частково предикативну структуру. Цей клас об'єднує одиниці, що функціонують як цілісні імена об'єктів або ситуацій у мовленні. Другий клас об'єднує дієслівні фразеологізми, які демонструють здатність до граматичної трансформації, а саме — можуть бути перетворені на речення з присудком у пасивному стані. Третій клас охоплює вигуківі фразеологізми, що мають структуру як словосполучень, так і цілих речень. Ці одиниці виділені в окрему категорію через невизначеність їхньої основної функції, оскільки не доведено ані їхній суто номінативний, ані комунікативний характер. Четвертий клас складають фразеологізми, граматична будова яких відповідає структурі цілого речення. Вони функціонують у мовленні як готові комунікативні одиниці.

Класи О. Кунін розбиває на підкласи і розряди та його класифікація містить одинадцять підкласів [2, с. 94]. Основою для подальшого поділу в класифікації дослідника є ознака замкнутості або незамкнутості структури

фразеологізмів. У рамках виділених підкласів дослідник визначає дев'ятнадцять розрядів структурно-семантичних значень.

Ця деталізація залежить від типу синтаксичного зв'язку між компонентами та характеру переосмислення (повного чи часткового). В результаті класифікаційна система містить понад п'ятдесят рубрикацій, що, втім, створює значні труднощі для її ефективного практичного застосування через надмірну деталізацію.

Інший вид структурно-семантичної класифікації фразеологізмів пропонує І.Чернишова [2, с. 94]. Аналізуючи фразеологізми німецької мови, дослідниця виокремлює наступні три групи: 1. Фразеологічні єдності. 2. Фразеологічні вислови. 3. Фразеологічні сполучення. До фразеологічних єдностей відносяться одиниці, що виникли внаслідок семантичного переосмислення або зрушення вільних словосполучень [2, с. 94]. Фразеологічні єдності характеризуються наявністю цілісного значення, яке формується внаслідок семантичного зрушення всіх їхніх компонентів. Індивідуальний смисл окремих складників у таких єдностях повністю нівелюється. Це інтегроване значення пов'язане з образним стрижнем виразу. Внутрішня форма фразеологічної єдності нагадує процес перенесення значення, що забезпечує її ідіоматичність та неможливість буквального тлумачення.

До фразеологічних висловів належать одиниці, що своєю граматичною структурою - предикативні сполучення слів і речень [2, с. 95]. Наприклад, це можуть бути прислів'я, приказки та стійкі й відтворювані вигуки та модальні вислови.

Фразеологічні сполучення характеризуються одиницями, що виникли в результаті одиничного поєднання одного семантично перетвореного компонента [2, с. 95]. Ключовою семантичною ознакою фразеологічних сполучень є їхня аналітичність. Це означає, що, на відміну від єдностей, всі компоненти в їхньому складі зберігають свою семантичну відокремленість та первинне лексичне значення. Такі сполучення можуть мати різний функціональний статус

у мові, зокрема, вони поділяються на термінологічні та нетермінологічні за характером використання.

Послугуючись контекстологічним методом, Н. Амосова виділила серед фразеологізмів англійської мови два класи: а) клас ідіом і б) клас фразем [2, с. 95]. Ідіоми являють собою одиниці постійного (фіксованого) контексту. Їхньою характерною ознакою є наявність вказівного елемента, який обов'язково повинен бути семантично реалізований. Крім того, ідіоматичні вирази характеризуються тотожністю: обидва елементи — вказівний та реалізований — представлені єдиним лексичним складом словосполучення. Це сполучення, у свою чергу, набуває цілісного, нерозкладного значення. Класифікація дослідниці зазнала критики, бо не всі стійкі словосполучення знайшли у ній своє відображення. Ось що пише О. Кунін: *«Перш за все не дотримано єдиного класифікаційного принципу: ідіоми виділяються за принципом наявності у словосполученні цілісного значення, що базується на послабленні лексичного значення його компонентів, а фраземи - за принципом наявності фразеологічне зв'язаного значення, обумовленого одиничною сполучуваністю одного із компонентів. Таким чином, одна група видаляється на основі чисто семантичного принципу, а друга - на основі структурно-семантичного принципу»* [2, с. 95].

Класифікацію фразеологізмів на основі методу оточення розробив М. Тагієв [2, с. 96]. Сутність методу полягає в аналізі структурних зв'язків фразеологізмів з іншими одиницями в системі мови, а не внутрішньофразеологічної структури. Виділяють три основні параметри залежно від кількості необхідних елементів оточення: 1. Фразеологізми з одномісним оточенням. Для структурного зв'язку цих фразеологізмів з іншими одиницями потрібен лише один елемент. 2. Фразеологізми з двомісним оточенням. Необхідними структурними елементами є суб'єктне та залежне оточення. 3. Фразеологізми з тримісним оточенням. Структурно необхідними елементами цих фразеологізмів є одне суб'єктне та два залежних оточення.

Згідно з дослідженнями М. Тагієва, фразеологізми з чотиримісним оточенням у мові відсутні.

Класифікація фразеологізмів, що ґрунтується на граматичних, семантичних та структурних ознаках фразеологізмів, належить перу В. Архангельського та має два види фразеологізмів: 1. Фраземи (всі фразеологізми, структура словосполучень). 2. Стійкі фрази (всі фразеологізми, структура речень) [2, с. 96]. Таким чином, подана класифікація чітко розділяє фразеологічний матеріал залежно від того, чи виконує він номінативну (називання) функцію, чи комунікативну (повідомлення) функцію в мовленні.

Окрім загальноживаних класифікацій існує багато саме вузьконаправлених, які лише частково стосуються питання теорії фразеології: 1. Граматична класифікація. 2. Генетична класифікація. 3. Тематична класифікація. 4. Функціонально-стильова класифікація. 5. Стилїстична класифікація [34, с. 98].

Наприклад, тематичною класифікацією називають лінгвістичний підхід, який систематизує фразеологізми, розподіляючи їх за ключовими поняттями та сферами життя, що мають найбільшу суттєвість для певної спільноти чи культури. Тут можна виділити фразеологізми з ознакою позначення: а) фізичних явищ; б) психологічного стану; в) явищ сенсорної діяльності; г) манери поведінки і т.д. [2, с. 98].

Функціонально-стильова класифікація передбачає визначення належності фразеологічних одиниць до конкретних структурно-функціональних стилів літературної мови, таких як офіційно-діловий, публіцистичний, науковий та художньо-белетристичний. Однак нечіткість граней між самими стилями зумовлює розмитість меж між окремими фразеологізмами, які можуть використовуватися у різних контекстах.

Розглядаючи стилїстичну класифікацію, маємо розуміти, що лінгвостилїстичний аспект дослідження фразеологізмів вимагає конкретизованої систематизації матеріалу [2, с. 99]. Однак, цю систематизацію не можна вважати фундаментальною для всебічного вивчення фразеологічного фонду, оскільки лінгвостилїстичний аспект формує інший рівень дослідження порівняно із загальнотеоретичним підходом. Саме тому стилїстичну класифікацію зазвичай розглядають як деталізацію основного типологічного поділу фразеологізмів.

Особливе значення вона має у процесі відтворення сталих виразів під час художнього перекладу з мови-оригіналу мовою-метою.

Таким чином, класифікація фразеологічних одиниць знаходиться у постійному розвитку, що зумовлено актуальністю їх дослідження.

1.3. Особливості дослідження релігійного дискурсу.

У мовознавчому аспекті церковно-релігійний дискурс є важким та багатовимірним для дослідження. Разом з національною культурою, релігійні вірування ввібрали в себе найкращі гуманістичні цінності минулого та сучасного [13, с. 12]. Через це аналізуючи праці, що ввібрали в себе зразки релігійного досвіду, можна не лише дослідити мовні особливості, а й, на думку Е. Фромма, «відновити людиною божественного образу своєї особистості» [7, с. 7].

За класифікацією Г. Почепцова релігійний дискурс постає поряд з низкою інших комунікативних дискурсів: теле- і радіо, газетним, політичним, театральним, етикетним, фольклорним. В. Карасик у своїх працях вивчає релігійний дискурс як різновид інституційного дискурсу, поряд з діловим, політичним, юридичним, педагогічним, медичним, військовим, спортивним тощо [21, с. 295]. На думку Т. Шиляєвої, релігійний дискурс досліджують окремо від мовознавчих досліджень, бо він може функціонувати і без використання лінгвістичних засобів за допомогою ритуалів, жестів, специфічних дій.

Як вважає П. Спасенко, аналізуючи статус та диференціацію релігійної мови, «релігійний дискурс» та «релігійна комунікація» - це узагальнювальні поняття високого рівня абстракції [44, с. 125]. Тобто в конкретних дослідженнях вони не можуть бути використані без термінології, яка уточнювала б їхнє значення. Адже таких феноменів як «релігійна мова загалом», «релігійний дискурс загалом» просто немає [44, с. 125]. Через це лише тільки завдяки впровадженню термінів можна просегментувати диференційованість релігійної мови. Утім, не завжди ці терміни є достатніми.

Однак все ж таки, як і лінгвіст І. Богачевська, більшість науковців вважають за потрібне вивчати релігійний дискурс з погляду правильно

побудованого тексту та використаної в ньому лексики. Отже, можна наголосити на тому, що церковно-релігійний дискурс та релігійна мова загалом є актуальним предметом дослідження не лише в релігієзнавців, а й у філологів.

Функціонування релігійної мови виходить за межі догматичних текстів та культу й поширюється на всі мовленнєві практики конфесійної спільноти (конфесіону) [44, с. 126]. Через це такою важливою є пропозиція І. Бугаєвої розвивати релігійну лінгвістику як соціолінгвістику з використанням комунікативного та дискурсивного підходів.

Як зазначає Є. Бобирева у своїй праці «Релігійний дискурс: цінності та жанри», центральним інститутом релігійного дискурсу є церква [4, с. 162]. Утім, не можна обмежити сфери поширення лише нею, бо тоді це значно звузило б сфери дослідження релігійного дискурсу, не залишаючи меж для докладного вивчення. Також Є. Бобирева пропонує низку різновидів релігійно спілкування залежно від ситуації і особливостей відносин комунікантів: 1) спілкування в церкві як основному релігійному інституті, яке відрізняється високим ступенем клішованості, ритуалізованості та театральності; 2) спілкування в малих релігійних групах — процес спілкування має місце не в храмі, а поза ним; таке спілкування характерно для низки сект, які функціонують на сьогодні, для низки релігійних конфесій на Заході; 3) спілкування людини з Богом — ті випадки, коли вірянин не потребує посередників для звернення до Бога, найяскравішим прикладом такого спілкування є молитва [4, с. 162].

На позначення мови, якою послуговується сфера релігійного спілкування як на науковому, догматичному, так і на світському рівнях, нерідко вживають термін «релігійна мова». Утім, таке поняття, як релігійна мова, протягом тривалого часу не було залучено до жодних класифікацій стилів або реєстрів мови. Крім того, у спробах описати релігійну комунікацію, вживається значна кількість термінів, серед яких згаданий – релігійна мова, а також: сакральна мова, культова мова, мова сакрум, молитовна мова, мова Церкви, релігійний дискурс, релігійний стиль, духовна словесність тощо [4, с. 288].

Вивченням терміна «релігійна мова» займається сучасний український мовознавець О. Годомський, завдяки якому була загострена увага на такому терміні як теолінгвістика. На його думку мовознавство та теолінгвістика завжди були зв'язані між собою. Наприклад, якщо навіть взяти до уваги мовознавчі відкриття представників Давньої Індії (Паніні) та фонетичних (й інших) відкриттів арабів-мусульман, які піклувалися про цілісність мови культу, який є частиною релігійної мови [4, с. 288]. Через це можна зробити висновок, що мовознавство виникло як теолінгвістика, бо передусім слугувало потребам церкви та досліджувало релігійну мову.

Загалом термін «теолінгвістика» був започаткований ще 1981 р. бельгійським вченим Ж.- П. ван Ноппенем. На його думку, «теолінгвістика – це наука, що охоплює «коло інтересів, які мають таку ж тривалу і багату історію, як і розвиток людської мови з його засобами концептуалізації та вираження; це сфера розуміння Богом людини [...] все-таки в першу чергу цей термін має відношення до зацікавленості людини мовою, корені якої заглиблюються в сторіччя, і яка повинна була викликати у Церкви багаточисленні дебати на тему релігійної мови» [4, с. 288]. Також докладнішим вивченням виникнення та популяризації терміна займалися Е. Кухарська-Драйс та О. Гадомський. Останній вивів власне визначення. Теолінгвістика – це наука, що виникла на стику мови та релігії, яка досліджує вияви релігії, які закріпилися та відбилися в мові; розділ мовознавства, який займається дослідженням релігійної мови у вузькому та широкому тлумаченні цього терміна [4, с. 290].

Утім, все одно на сьогоднішній день не всі мовознавці згодні з наявністю цього розділу в науці. О. Гадомський пояснив це явище трьома причинами: 1) не всі мовознавці є вірянами, тому ставлять під сумнів саму наявність Бога і аналіз того, що не є реальним, вважають безглуздим; 2) інша частина мовознавців, навпаки, віряни, і вважають аналіз мови пов'язаний з Богом недопустимим; 3) серед лінгвістів, які стикаються з проблемою «мова і релігія» наявні різноголосся, бо багато з них розмежовують цю широку багатопланову проблему до меж однієї з мовних, наприклад, стилістики, лексики, фразеологія,

досліджуючи їх у цих розділах, ігноруючи теолінгвістику [4, с. 289]. Через це робіт присвячених теолінгвістиці не так багато.

Релігійне слово є центральною одиницею вираження релігійного контакту. Тобто воно являє собою двобічний мовний знак, який передбачає наявність матеріального (формального) та ідеального (змістовного) аспектів. Своєю чергою, релігійна мова постає особливою кодовою системою засобів передавання духовних значень, у той час як релігія є практичною духовною сферою її використання. Ці два поняття є актами комунікації [40, с. 59]. Тобто можна зробити такий висновок, що релігійний дискурс відбиває релігійну картину світу, що є частиною загальної картини світу, матеріальною формою якої є мова [21, с. 198].

Релігія, як і мова, має свій зміст та спосіб передавання. Релігійний дискурс може виражатися за допомогою мовних засобів, які дають змогу зобразити дійсність без візуалізації. Такий ефект досягається за допомогою епіфіграмів, тропів, експресивно-піднесеної лексики, позитивно та негативно забарвлених експресивів, оцінних номінативів [7].

Також догматичний аспект релігійного дискурсу виявляється в використанні консервативних мовних стратегій для створення ефекту точного відтворення сакрального тексту, що сприймається як істинне знання. Такий ефект досягається за допомогою використання архаїчних граматичних форм, застарілої лексики, специфічної релігійної термінології, цитування сакрального тексту [44, с. 125].

Якщо досліджувати мовні засоби, які найчастіше використовують у текстах, що містять церковно-релігійний дискурс, то це емоційно-оцінна та архаїчно-піднесена лексика, що обґрунтовується комунікативними цілями релігійного дискурсу [44, с. 126]. За допомогою книжного характеру мовлення, архаїчного стильового забарвлення та створення експресивного ефекту створюється особливий піднесений стиль. Експресивний ефект досягається за допомогою використання однорідних членів речення, повторів, емфатичних структур та суперлативів.

Окрему, не менш важливу роль, у релігійному дискурсі відіграє ритуал. Загалом він є незмінним складником будь-якого іншого дискурсу, бо без певних дій чи візуалізації він просто перестає існувати. Але якщо досліджувати релігійний дискурс, то позбавлення його комунікативних актів не означає його кінець, а переносить у іншу іпостась — безмовне (засноване на жестах і рухах) спілкування з Вищим началом — саме тому лише в релігійному дискурсі виділяється такий жанр, як «мовчазна внутрішня молитва», «молитва в душі» [4, с. 162].

Релігійний дискурс має свої особливі концепти, які за значенням можна розділити на первинні, тобто ті, які належали до релігійного з самого початку, але потім перейшли до нерелігійного вжитку (Бог, пекло, рай, гріх, дух, душа, храм), та вторинні, які охоплюють як сферу релігійну, так і світську, мирську, з яскравим превалюванням функціонування у світській сфері (страх, закон, покарання, любов та ін.) [4, с. 164]. Є. Бобирева розробила певну класифікацію цих концептів, залежно від їх відношення до релігійного дискурсу. Лінгвіст виділяє три основних концепти: 1) концепти релігійної сфери — ті, асоціативне поле яких так чи інакше замикається сферою релігійного дискурсу або неминуче залишається в рамках релігійних асоціацій: Бог, віра, дух, душа, гріх; 2) концепти, які спочатку виникли в межах релігійного дискурсу, а потім вийшли за зазначені межі і функціонують однаково в релігійному дискурсі і сфері, далекої від релігії: пекло, рай, храм; 3) концепти, які були перенесені в релігійний дискурс з загальнолюдської комунікації і сьогодні мають досить широкий асоціативний потенціал: диво, закон, покарання, страх, любов [4, с. 164]. Саме така особлива класифікація концептів вирізняє релігійний дискурс з безлічі інших.

Складним є виділення жанрів у церковно-релігійному дискурсі. На думку Є. Бобиревої, це зумовлено кількома причинами. По-перше, складним характером комунікації, оскільки здійснюється спілкування людини з Богом чи Бога з людиною, у цьому разі будь-яке висловлення переростає свої кордони і стає подією, а, по-друге, складним характером іллокутивного потенціалу,

сукупності інтенцій, що виявляють досить складні конфігурації [4, с.166]. Для жанрового простору релігійних текстів важливим є такий критерій жанророзрізнення, як комунікативна мета, міра впливу вислову на адресата, а тому потрібна і чітка концепція адресата тексту, його підготовленості до сприйняття текстів, його реакції, вербальної і невербальної, на текст. Логічно припустити, що адресатом текстів релігійного змісту є Бог.

Можна виділити первинні та вторинні мовні жанри. До первинних належать мовленнєві жанри притчі, псалма і молитви, як індивідуальні типізовані зразки структурно-семантичних і ціннісних моделей, що зародилися в релігійному дискурсі, а вже потім отримали широке функціонування поза релігійного контексту (притчі) [4, с. 166].

У розряд вторинних входять мовні жанри, що представляють собою своєрідну інтерпретацію та модифікацію первинних релігійних зразків — текстів Священного Писання загалом, що спираються на них композиційно, ситуативно і ціннісно, — проповідь, сповідь [4, с. 167].

В. Карасик зазначає, що для кваліфікації жанрової природи мови потрібно не лише виявлення типових дій мовця, але й визначення низки багатовимірних стосунків: учасники комунікації (мінімум два), предмет мови, запропонований адресантом, предмет мови, сприйнятий і, можливо, доповнений адресатом, - ось чотири пункти в просторі комунікативного акту, які представляють мінімальний набір об'єктів, що вступають у зв'язок під час реалізації того або того мовного жанру. Автор виділяє чотири жанри релігійного дискурсу: молитва, проповідь, сповідь і обрядова дія [7, с. 7].

Хронотоп релігійного дискурсу чітко окреслений. Прототипним місцем такого спілкування постає храм, тобто спеціальна споруда, що використовується для богослужінь та релігійних обрядів. Час релігійного дискурсу фіксується жанровою специфікою, тобто проповідь читається під час літургії. Місце релігійного дискурсу семіотично розподілене й закріплене багатовіковою практикою богослужінь.

Особливим жанром, у якому релігійний дискурс у певний спосіб поєднується з педагогічним, є проповідь. Н. Мечковська вважає проповідь фундаментальним, первинним жанром релігійної комунікації. Автор зазначає: «Релігія як міжособовий комунікативний процес почалася саме з проповіді вчення людям» [31, с. 205]. Текст проповіді завжди містить інтертекстеми різного роду, цитати з канонічних книг, які священник роз'яснює людям. Проповідь обов'язково має адресата.

Академічний тлумачний словник (1970-1980) подає кілька визначень проповіді: 1) промова релігійно-повчального змісту, яка виголошується в церкві під час відправи; 2) церковний літературно-ораторський жанр урочистого або повчального характеру; 3) Те саме, що проповідування; 4) перен. Публічний виступ на яку-небудь тему [39].

Наука, що займається вивченням проповідей, називається гомілетикою. Першим православним посібником з гомілетики, який було створено на території України, стала праця архімандрита Йоаникія Галятовського (бл. 1620-1688) «Наука альбо способ зложеня казаня» [6, с. 1]. Значний вплив на написання його праці було зроблено латинськими бароковими підручниками з теорії проповіді. Такий інтерес було викликано сформованою в першій половині XVII ст. у Києві богословською традицією, що охоплювала запозичення новації з заходу.

Проповідь, за Йоаникієм Галятовським, має ділитися на три частини: екзордіум (або початок), нарація (або повість) і конклюдія (або кінець) [6, с. 1].

У вступі (екзордіумі) проповідник повинен окреслити свою пропозицію, тобто «поставленье умысла своего, що поставил и умыслил наказаню мовити, и показати, о чым хочет казане мети» (Галятовский, 1659, с. 241). Якщо трактувати пропозицію з сучасного трактування, то це – тема проповіді.

Нарація – основна частина. Відповідно, у ній автор розкриває основний зміст і тему проповіді.

У конклюдії проповідник підбиває підсумки своєї промови та спонукає слухачів наслідувати позитивні приклади й відвертатися від гріха [3, с.1]. Тобто це є певним висновком з порадами.

Тема проповіді має бути присутньою у всіх трьох частинах. Для кращого розкриття теми Йоаникій Галятовський радить проповіднику розділити її (тему) на частини і потім у нарації про кожну частину «особно поведати» (Галятовський, 1659, с. 242). Кожна теза у проповіді обов'язково повинна бути підкріпленою тим чи тим джерелом, в інакшому випадку думки автора будуть вважатися неправильними. В основному, звичайно, це тексти Святого Письма. Але використовують також тексти інших церковних діячів.

Отже, для Йоаникія Галятовського нормативна проповідь будується за дедуктивним принципом: спочатку чітко заявляється її тема, яка потім розкривається за законами формальної логіки [6, с. 21].

Були свої погляди на проповідь та проповідництво й у видатного українського діяча епохи бароко – Феофана Прокоповича. Зокрема вони викладені в його «Духовному регламенті», у 23 розділі під назвою «О проповедниках слова Божия».

Феофан Прокопович вивчав проблему зображення «теми» у проповіді та її зображення на матеріалі біблійського тексту. І це є певним канонам, бо, як вже було зазначено раніше, без підтвердження з релігійних джерел тексти проповідей вважали неповноцінними та неправильними. Як пише сам Ф. Прокопович, у його час проповідь без такої теми вважалася «непристойною і недосконалою» [9, с. 58]. Утім, не завжди проповідники вибирали влучні вислови з Біблії, чим псували весь свій виступ. Феофан Прокопович називає це невдале поєднання «як ослина голова з ослиним тулубом» і закликає «не йти за натовпом проповідників», а вживати початковий текст у проповіді лише в тих випадках, коли це доречно [6, с.58].

В основному завданні проповіді Феофан Прокопович вбачав не лише визначення та розкриття певної теми, а й власне трактування біблійського тексту. Це треба було робити для того, щоб його зміст ставав загальнодоступним для всіх людей. Тобто, окрім тематичного характеру, проповіді мають ще й аналітичний (екзегетичний) характер [6, с. 58]. З таким характером проповіді тісно пов'язані гомілії. За великим тлумачним словником сучасної української

мови, гомілія – проповідь повчального характеру. Не зважаючи на те, що гомілія як форма проповіді майже не існувала, Ф. Прокопович не заперечує її наявності.

XIX - початок XX ст. відкрили новий етап у розвитку гомілетики та появи нових поглядів на концепцію проповіді. Наприклад, Я.Амфітеатров – професор Київської духовної академії, продовжуючи попередню традицію, прагнув у своїй праці «Чтения о церковной словесности или гомилетика» не стільки розкрити сутність проповідництва «в его жизненном обнаружении, сколько научить искусству проповедничества соответственно принципиальным его законам» [6, с. 59]. Утім, основним є те, що його розвідка вчить складати та виголошувати проповіді, тобто є посібником.

Гомілет, філософ і педагог В. Певницький категорично висловлюється щодо вивчення теорії проповідництва. Дослідник вважає, що досвід проголошення проповідей приходить із часом і жодна суха теорія не зробить виклад кращим. Бо всі готові форми і правила, на його думку, обмежують зміст проповіді та не лишають місця для самостійного розвитку.

В. Певницький дає негативну оцінку проповідям, які виголошували сучасні йому православні проповідники: «Подивіться на нашу проповідницьку літературу, друковану та письмову. За небагатьма винятками, проповіді всіх скроєні по одній казенній мірці... У них немає оригінальності, немає особистого одушевлення; вони безособові і безхарактерні і все дивно як схожі одна на іншу, як солдати, збудовані по шерензі і одягнені в однаковий мундир. Вони не привертають до себе уваги, не показуючи в собі ніяких особистих, характерних особливостей, і багатьом нудно слухати їх, як нудно дивитися на невиразні, бездушні фізіономії» [6, с. 60]. Тобто правильність, чіткість і усталеність форми для нього не є показником того, що проповідь вийде вдалою. Наприклад, В. Певницький вважає, що найкращі проповіді св. Йоана Золотоустого та Василя Великого в аспекті теорії мають безліч помилок та неточностей, але це не заважає їм бути відомими і вшанованими.

Як пише В. Певницький, основним у проповіді є не зовнішні правила її побудови, а «сила живого чувства»: «Силе чувства нет узды со стороны

насильственных правил» [6, с. 60]. Отже, можна зробити висновок, що на думку В. Певницького, проповідь – це передусім творчість, яку не можна обмежувати. Через це доскональне вивчення гомілетики не є обов'язковим для проповідників.

В. Певницький не зупинився у своїх дослідженнях і 1906 р. видав фундаментальне дослідження з теорії проповіді: «Церковное красноречие и его основные законы». У цій книзі В. Певницький знову послідовно проводить думку, що визначальною рисою проповідницького слова має бути не дотримання абстрактних правил складання і виголошення проповіді, а особливе внутрішнє натхнення («одушевление») проповідника [6, с. 61]. Захоплення глибокою істиною проповіді, натхнення від спілкування з Богом, пошук істини – це все для нього виходить на перший план. В. Певницький не погоджується із поглядами Я. Амфітеатрова про зміст проповіді та їх можливі теми. Певницький наполягає на тому, що тематичним осередком церковної проповіді має бути звістка про Ісуса Христа, Розп'ятого і Воскреслого, «которого проповедник ни на минуту не должен опускать из внимания. От этого пункта, как радиусы от центра, должны расходиться до далекой окружности многообразные сочетания разных представлений, вызываемые нуждами слушателей и потребностями времени... Все, что бы ни говорил проповедник, должно иметь связь с словом крестным» [6, с. 62].

Схожі з В. Певницьким думки мав протестантський мислитель Ф. Теремін. На його думку, проповідь потрібно сприймати як вияв внутрішнього, духовного життя, скерованого Духом Божим, і її основа, це, знову таки, не зовнішні правила, а особисте благочестя проповідника [6, с. 62].

Німецький філософ, теолог і проповідник Ф. Шлейєрмахер тлумачив проповідь як свідчення про внутрішній релігійний досвід проповідника [6, с. 62]. Тобто той, хто проповідує, має передавати свій духовний досвід слухачам і наповнити їх натхненням.

У сучасному постмодерністському світі християнська проповідь усе ще здатна привернути увагу сучасного суспільства до шляху, що запропонований Ісусом Христом для вирішення як особистої проблеми людини, так і проблем

усього людства [11]. На сьогоднішній день наявні спроби переглянути те, який вплив несе проповідь у суспільство. Утім, одне залишається незмінним – проповідь допомагає тлумачити релігійні вірування та наставляти на той чи той шлях на прикладі Біблійських тем і мотивів.

Ще одним не менш важливим жанром у релігійному дискурсі є молитва.

Академічний тлумачний словник (1970-1980) подає такі визначення молитви: 1) дія за знач. мо́літися; мо́ління; 2) установлений текст, який промовляється, виголошується віруючими при зверненні до бога, до святих [42, Т. 4, с. 783]. Деякі науковці вважають, що молитва є основним жанром релігійного дискурсу, бо вона є прямим процесом звертання людини до Бога.

На відміну від проповіді молитва виявляється не лише вербально, а й за допомогою невербальних жестів: коли молільник стає на коліна, хреститься, дивиться на ікону тощо. Автономна цінність релігійного діалогу пов'язується при цьому з трьома основними типами позицій молільника: релігійного розуміння (віри), релігійного очікування (надії), відданості (любви) [11]. Отже, молитва, постаючи діалогом, є одночасно і словом, і проханням.

Як окремий жанр молитви мають такі загальні риси: стандартна композиція, стисло окреслений іллокуційний потенціал і традиційні стилістичні засоби [31, с. 227]. Через це як і проповідь молитва має свою будову. Орієнтовна схема композиції така: звертання до Бога (анаклеза), згадка його великих і благих діянь, щоб було зрозуміло, чому звертаються до нього саме з цим проханням (анамнеза), формула впровадження прохання (просьба), формула завіряння улюбленості Бога (конклюдія) і кінець: «Амінь» (акламація) [31, с. 227].

Промовляючи молитву, молільник має кілька цілей: 1) прохання;

2) подяка; 3) покаяння. Перечитування молитви не має меж, людина промовляє її стільки, скільки їй потрібно для відчуття душевної рівноваги. Молитву доречно вимовляти пошепки; голосне, декламаційне читання перетворює цей вид релігійного дискурсу до іллокутивного самогубства [31, с. 227].

Отже, молитва також є не менш важливим і визначним жанром у релігійному дискурсі, насамперед характеризується прямим зверненням людини до Бога.

Сповідь – надзвичайно складний і багатогранний феномен, пов'язаний насамперед з релігійною практикою, але не обмежений лише нею.

Академічний тлумачний словник (1970-1980) подає такі визначення сповіді: 1) у православній і католицькій церкві — обряд покаяння в гріхах перед священиком і відпущення ним цих гріхів; 2) перен. Відверте признание в чому-небудь, розповідь про щось [42, Т. 9, с. 550]. Грецьке слово *μετάνοια* (метанойя – «покаяння») букв. «після розуму», означає «зміна розуму», «зміна думок» [47].

У православ'ї і католицизмі сповідь у таїнстві покаяння унаочнює визнання вірянами гріхів перед священиком, який у цьому разі, будучи лише свідком, від імені Ісуса Христа спеціальними дозвільними словами відпускає гріхи всім щиро розкаялися.

Проповідь Христа закликає до зміни способу мислення і способу життя, відмови від гріховних справ і помислів. Синонімом до покаяння в Біблії є слово «звернення»: «Зверніться кожен з своєї дороги та виправте дороги свої й свої вчинки!» (Єр. 18:11).

Отже, релігійний дискурс представляє утворення зі складною жанровою структурою, багатою системою цінностей і концептів, а також низкою специфічних особливостей на мовному рівні.

1.4 Роль фразеологізмів у релігійному дискурсі.

Біблійні образи та церковнослов'янські елементи, незалежно від змін у ставленні суспільства до Святого письма та релігії загалом, послідовно привертають увагу українських мовознавців. Цитати з Біблії у досліджуваних роботах відображають живу мовну практику, адже мовні формули, закріплені у народній пам'яті протягом століть, не можуть бути витіснені навіть заборонами. З'ясування справжнього внеску висловлювань зі Святого письма в українську фразеологію є одним з першочергових у лінгвокультурології, бо фразеологізми

біблійного походження відбивають найдавніші культурні шари, пов'язані з архетиповими та міфологічними уявленнями про світоустрій [18].

Вивченням фразеологізмів біблійного походження займалися такі мовознавці як В. Гак, В. Хлебда, Ю. Гвоздарев, Р. Зорівчак, Є. Верещагін, О. Лисенко, І. Матешич, О. Сафронова, Е. Солодухо. Безумовно основним джерелом фразеологізмів релігійного походження є Біблія. Тому варто зауважити, що можемо вживати термін біблеїзми на позначення фразеологізмів саме біблійного походження. Визначенням поняття біблеїзм може слугувати наступне: біблеїзм – це слово чи вислів із Біблії [12].

Розглянемо класифікацію біблеїзмів В.Гака, який поділяє біблеїзми за ступенем зв'язку з Біблією та за семантичною ознакою. За ступенем зв'язку В. Гак розрізняє чотири види: первинні, вторинні, опосередковані та безпосередні [13]. Під первинними біблеїзмами науковець розглядав саме ті, які прямо репрезентують події, описані в Біблії. Переважна частина біблеїзмів є саме такого виду, наприклад: - «Агнець Божий», «Альфа та Омега», «манна небесна», «обітована земля» [10]. Вторинні біблеїзми мають опосередкований зв'язок із біблійним текстом. Наприклад, у романі «Маленькі жінки» можна побачити вислів: «Вже десята година, і на вулиці єгипетська тьма» [10]. Вжитий фразеологізм апелює до дев'ятої кари, накладеної Богом на Єгипет як покарання за непокору фараона, і означає безпросвітну темряву. Наступна класифікаційна група охоплює фразеологізми, що поділяються на безпосередні та опосередковані. Перші становлять дослівні біблійні цитати, тоді як другі є результатом іншомовних запозичень або авторських трансформацій і адаптацій. В. Гак розрізняв фразеологізми біблійного походження, спираючись на семантику і розглядав ті фразеологізми, які мають пряме та переносне значення [12]. До першої групи, наприклад, належить вислів “дитина каже правду”, який у прямому значенні перекладається як «недосвідчена особа, новачок». Ілюстрацією біблеїзму з переносним значенням є вислів «вівця, яка заблукала», що в метафоричному вжитку означає особу, яка відступила від правильного життєвого шляху.

Варто відзначити науковий вклад у дослідження фразеологізмів у релігійному дискурсі Ю. Прадіда «Фразеологічна ідеографія» (1997), І. Денисюка «Розвиток української малої прози XIX – поч. XX ст» (1999), А. Івченка «Українська народна фразеологія: ономазіологія, ареали, етимологія» (1999) [12, с.13], О. Селіванової «Нариси з української фразеології: Психокогнітивний та етнокультурний аспекти» (2004), С. Пилипчука «Галицько-руські народні приповідки: пареміологічно-пареміографічна концепція Івана Франка»(2008).

Етнолінгвістика зосереджується на глибокому вивченні взаємозв'язку між мовою, культурою та ментальністю її носіїв. На відміну від традиційних напрямів мовознавства, які аналізують граматичні, синтаксичні чи семантичні характеристики, цей підхід акцентує увагу на духовному вимірі мови. У цьому контексті фразеологізми розглядаються як відображення духовної культури народу [14, с. 113], що дозволяє виокремити їх у певні тематичні групи.

1. Фразеологізми, які відображають психолого-етнографічні ознаки, зокрема риси характеру, особливості реагування на різні обставини, своєрідність гумору: душу відкрити; дух ранили; розв'язати очі; наскочити на слизьке; в горілку кидатися; хвоста вкрутити; потужний на язик; скакати в гречку; то та людина, що догори щетина; (богатир) на всю губу; як собі постелиш, так і випишся; не святі горшки ліплять; що з воза впало, те пропало; котра корова багато мичить, то мало молока дає.

2. Фразеологізми, що містять у собі морально-етичні оцінки: не одурив на макове зерня; неславу пускати; ганьбою вкрити; слава пішла; пошити в дурні; пустити свиню під стіл; мовчи язичку, будеш їсти кашу та ін.

3. Фразеологізми соціального спрямування: зв'язувати кінці з кінцями; бути зайвим ротом; дві шкури дерти; пустити з торбами; з миру по нитці – бідному сорочка; жити на широку ногу; покласти зуби на полицю; не по кишені.

4. Фразеологізми, що відображають народні звичаї, вірування, обряди: стати на рушник; піднести гарбуза; пришити квітку; хай іде на очерета та на болота; перемивати кістки; як рукою зняло; дорогу перейти тощо.

5. Фольклорно-пісенні фразеологічні структури: судженого конем не об'їдеш; шукай вітра в полі; оком поведе; слабого з постелі зведе; або дома не бути, або славу здобути; хоч з моста та в воду; як чайка при дорозі; нудити світом; видно, хоч голки збирай [14, с. 114]

На думку В. Жайворонка, національно-культурна специфіка мови найвиразніше виявляється на фразеологічному рівні. Учений підкреслює, що саме фразеологія є тією сферою мовлення, у якій, з одного боку, відображаються етнопсихологічні риси народу, а з іншого — простежується вплив мови на формування національного менталітету [19, с. 33].

Дослідник неодноразово звертався до аналізу походження, семантики, символіки та принципів концептуалізації фразеологічних одиниць, що передають релігійні уявлення українців або мають тісний зв'язок із віруваннями, обрядами та народними традиціями. Народні звичаї та обрядовість, які є проявами етики взаємин у суспільстві, розглядаються ним як етнокультурні контексти, у структурі яких поряд із дієвим (обрядовим), предметним, виконавським, просторовим, часовим, музичним і символічним компонентами важливу роль відіграє вербальний (словесний) супровід. Цей мовний компонент функціонує за законами фольклорного дискурсу [19, с. 49].

Саме в межах таких етнокультурних контекстів, за спостереженням В. Жайворонка, найповніше розкриваються глибинні сакральні смисли народних слів і висловів.

Упродовж останніх десятиліть в українській лінгвістиці спостерігається помітне поживлення досліджень у сфері лінгвокультурології та лінгвокогнітивістики, що здійснюються на основі концептуального аналізу. Етимологічна природа слів-концептів тісно пов'язана з етнокультурним досвідом народу та духовним світом мовця, що, у свою чергу, знаходить відображення у фразеологічній системі мови, виступаючи вагомим чинником формування фразеологізмів. Культурно-символічне значення слова розглядається як відображення процесу символізації відповідного предмета, поняття чи образу. Питаннями дослідження фразеологізмів на основні

концептуального аналізу займалися такі науковці як П. Мацьків, О. Сімович, М. Скаб та інші. Низка сучасних лінгвістичних праць присвячена вивченню таких базових концептів, як Бог, дух, душа, серце, мудрість, життя та ін. (І. Голубовська, Ж. Краснобаєва-Чорна, Т. Крижановська, О. Левченко, М. Мамич, П. Мацьків, О. Сімович, М. Скаб та ін.) [31; 36; 61; 62; 98-100].

Окремо варто розглянути концепт Бог, який детально розглядали у своїх працях П. Мацьків [16] та О. Сімович [18].

П. Мацьків у своїй монографії «Концептосфера Бог в українському мовному просторі» узагальнив та систематизував відображення концепту Бог у біблійному, фольклорному та словниково-діахронному текстах. На думку науковця, концептосфера БОГ – це багатопланова, поліфункціональна, ієрархічна структура, одна з найбільш складних інформаційно-комунікативних, архетипно-міфологічних, релігійних систем, які реалізуються надмовними зв'язками та опозиціями в їхньому системноопераційному, категоризаційному та структурно-семіотичному виявах [11, с.198]. Дослідник виділяє такі референти у назві Бог: всемогутній, всевишній, вседержитель, єдиний, творець, світло, первосвященник, спаситель, пастир, викупитель, цар Юдейський, учитель, пророк [11]. Це свідчить про багатогранність і складність релігійного концепту Бог у мовній картині світу, а також про глибоке укорінення цього образу в духовній і культурній свідомості народу. Оказіональністю відзначаються такі Божі імена, як Наріжний камінь, Хліб життя, Світло для світу, дорога, правда, життя, Правдива виноградина, зоря ясна і досвітня, Альфа і Омега, Насіння, Предтеча, Посередник, Первородний, які спорадично присутні на полях Святого письма і не характерні для національної мовної картини світу [11, с. 64]. Тобто цей концепт є не просто теологічною теорією, а ключовим кодом українського народу.

У своїй праці «Концепт “Бог” у мові та культурі» О. Сімович акцентує увагу на символічному значенні Божого імені. Дослідниця підкреслює, що семантика цих вербальних символів формується поступово — у процесі накопичення знань про Бога, починаючи з біблійних текстів як основного

джерела, та розвивається завдяки подальшому функціонуванню відповідних лексем у канонічних і неканонічних творах [18, с. 284].

На думку авторки, у народній культурі образ Бога частково зберігає антропоморфні риси. Це особливо помітно у фольклорних текстах: наприклад, у колядках Бог постає як учасник символічного обряду орання, а в прислів'ях і приказках концепт Бог набуває узагальнених символічних значень — всеосяжності, всемогутності та безгрішності [18, с. 288].

Упродовж останніх десятиліть простежується зростання наукового інтересу до релігійної фразеології. Зокрема, з'явилася значна кількість досліджень, присвячених аналізу фразеологічних одиниць біблійного походження. Це зумовило появу словників біблійних фразеологізмів: «Спочатку було Слово: Крилаті вислови біблійного походження в українській мові» А. Коваль (К., 2001. — 312 с.) [5], «Слово Благовісті: словник-довідник фразем біблійного походження» Ж. Колоїз та З. Бакум (Кривий Ріг, 2002. — 96 с.) [6] та Фразеологізми з релігійним компонентом в українських словниках 111 «Фразеологізми біблійного походження: короткий словник-довідник» Л. Будівської та З. Сікорської (Луганськ, 2007. — 76 с.) [22]. Порівнявши реєстр праць А. Коваль та Ж. Колоїз і З. Бакум, а також згадані в окремих спеціальних статтях біблійні фраземи із реєстром першого тому СУМ-20, М. Скаб у своїй роботі «Фразеологізми з релігійним компонентом в українських словниках» констатує, що в ньому відсутні такі біблійні усталені вислови: бідний, як Лазар, Боже ягня, бути записаним на скрижалі, блаженні миротворці; антихристова печать, архангельські труби, берегти, як зіницю ока, блаженні вбогі духом, брат піднявся на брата, Бог дав, Бог взяв, Адам і Єва, бог Мамона обплутав, Божа воля, блаженна смерть, буква в букву, апокаліптичний звір, бубон гудячий, братовбивче клеймо, брат на брата повстав, Божий знак, близький час, близька година, блажен, хто вірить, блажен муж, що не йде на раду нечестивих, блажений край, біблійний пророк та ін [17]. Це свідчить про те, що лексикографічне опрацювання релігійної фразеології української мови є неповним і потребує подальшого вдосконалення.

Спираючись на дослідження українських мовознавців, релігійну фразеологію можна класифікувати за походженням на три основні групи:

1. Фразеологічні одиниці, що мають біблійне походження;
2. Фразеологізми, сформовані на основі народно-фольклорної традиції;
3. Фразеологічні вислови, запозичені з усних або писемних позабіблійних джерел [17, с. 92].

Генетична класифікація, запропонована академіком Л. Булаховським, ґрунтується на принципі поділу фразеологічних одиниць відповідно до їхнього джерела походження. Учений визначає такі групи: 1) прислів'я і приказки; 2) професіоналізми, що набули метафоричного вжитку; 3) усталені вислови з анекдотів, жартів і под.; 4) цитати й образи з Старого і Нового Завітів; 5) численні ремінісценції античної старовини; 6) переклади поширених іншомовних висловів (французьких, німецьких, італійських, англійських); 7) крилаті слова іноземних письменників; 8) влучні фрази видатних людей [5, с. 102-103].

Вартісною є класифікація фразеологічних одиниць за генетичним принципом, розроблена А. Коваль і В. Коптіловим. Науковці пропонують розглядати афоризми, літературні цитати та образні вислови у складі фразеологічної системи будь-якої мови як крилаті вислови. До крилатих вони відносять ті мовні одиниці, що є широко відомими й уживаними в літературній мові та походження яких можна достеменно встановити. «Сталі словесні формули, що являють собою часто повторювані в писемній і усній мові влучні вислови видатних осіб - письменників, філософів, учених, політичних діячів, об'єднуються під назвою крилаті вислови (слова). На відміну від прислів'їв і приказок та інших типів фразеологічних одиниць, що давно стали безіменними витворами, крилаті вислови зберігають більш чи менш прозоро зв'язок із першоджерелом виникнення (літературним чи конкретно-історичним), носять "печатать авторства"» [6, с. 44].

А. Коваль та В. Коптілов вважають, що до крилатих висловів сучасних літературних мов належать: 1) вислови видатних політичних діячів та історичних осіб; 2) цитати з творів письменників різних епох і народів; 3) вислови,

походження яких пов'язане з літературою та історією давнього світу та середніх віків; 4) вислови з церковно-релігійних джерел; 5) образні стислі характеристики осіб [24, с. 3-4].

Л. Скрипник у фразеологічному складі української мови виділяє різну кількість генетичних груп та називає: 1) питомо українські фразеологічні одиниці; 2) запозичені фразеологічні одиниці; 3) фразеологічні кальки й напівкальки [38, с. 149].

Схожу схему подає Ф. Медведєв: 1) фразеологічні одиниці, творцем яких є український народ; 2) загальнослов'янська фразеологія; 3) давньоруська [староукраїнська] фразеологія [32, с. 10-11].

Таким чином, класифікація фразеологічних одиниць продовжує вдосконалюватися, збагачуючись новими критеріями та підходами. Це свідчить про безперервний розвиток фразеологічної науки, спрямований на глибше розуміння мовної картини світу та культурних особливостей, закладених у фразеології.

РОЗДІЛ II.
ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ УКРАЇНСЬКОГО
РЕЛІГІЙНОГО ДИСКУРСУ (НА МАТЕРІАЛІ ПРОПОВІДЕЙ
ЛЮБОМИРА ГУЗАРА)

2.1. Загальна характеристика мовного стилю проповідей Любомира Гузара

Інтерес до вивчення особливостей жанру релігійної проповіді як типу дискурсу підтверджується численними дослідженнями її мовної, смислової і комунікативної специфіки: православна проповідь докладно розглянута з позиції риторики; досліджена мовна організація звучання православної проповіді і молитви; виявлено специфіку релігійнопроповідницького стилю в аспекті функціонування лексичних одиниць, що співвідносяться з моральними концептами (І.М. Гольберг); обґрунтовано відмінності в дискурсі проповіді і церковно-релігійного послання; здійснено зіставлення значень лексем у текстах проповіді й у світській мові, надано аналіз лексичних, морфологічних і синтаксичних особливостей текстів проповіді як стилістичних показників; проповідь осмислено як полілог; визначено стилетворчу характеристику сучасної православної проповіді; сучасна православна проповідь описана в когнітивнопрагматичному аспекті з одночасним виявленням інваріантної комунікативної стратегії проповідника; визначено методику практичного освоєння проповіді; тощо. [40, с. 173].

Перед тим, як ми перейдемо до розгляду загальної характеристики мовного стилю проповідей Любомира Гузара, ознайомимось із визначенням лексеми «*проповідь*» за тлумачним словником української мови: 1. Промова релігійно-повчального змісту, яка виголошується в церкві під час відправи. *Зайнявши парафію, він .. щонеділі говорив проповіді* (Н.-Лев., IV, 1956, 70); *О. Василь докінчив проповідь і правив далі богослуження* (Мак., Вибр., 1956, 326); *Після проповіді читали псалми* (Жур., Вечір., 1958, 217); Читати проповідь кому - повчати кого-небудь. - *Ти що ж, на всю ніч найнялась мені проповіді читати?*

(Тют., Вир, 1964, 478); - *Більше ніякої моральної проповіді я йому не читав. Мій Іван і вирівнявся!* (Вітч., 2, 1956, 100); 2. Церковний літературно-ораторський жанр урочистого або повчального характеру. *Значне місце в древньоруській літературі займали твори церковнобогословського характеру - проповіді, повчання і т. п.* (Іст. УРСР, I, 1953, 79); *До найдавніших жанрів оригінальної літератури, що виникли на Русі в зв'язку з прийняттям християнства, належить церковна проповідь, яка розробляла основні догматичні і моральні положення нового, християнського світогляду* (Іст. укр. літ., I, 1954, 37); 3. Те саме, що проповідування. *До Лівонії рушили місіонери для проповіді християнства* (Іст. СРСР, I, 1956, 82); *Ми живемо в країні, де найтяжчим злочином вважається проповідь расової вищості, де найбільше шанується священний і непорушний закон дружби народів* (Донч., VI, 1957, 596); 4. перен. Публічний виступ на яку-небудь тему. *У Маріїну гарячу проповідь вклинялися десятки нових голосів. Наче прорвало нетривку греблю, що стримувала бурхливий словесний струмінь* (Кир., Вибр., 1960, 348); *Безмежна відданість революції і звернення з революційною проповіддю до народу не гинуть навіть тоді, коли цілі десятиріччя відділяють посів від жнив* (Рад. Укр., 30.III 1950, 4) [ТСУМ].

Можемо віднести проповідь до комунікативного мовленнєвого акту, оскільки вона містить всі обов'язкові компоненти, що притаманні комунікативному акту як такому: відправник інформації, одержувач інформації, форма інформації, канал зв'язку, код, контекст [11, с. 70]. Але варто виокремити окремі специфічні ознаки, які притаманні безпосередньо церковним проповідям. Специфіка релігійної проповіді чітко визначається екстралінгвальними особливостями релігійного спілкування [11, с. 70]. Існують певні місце й час (інституалізований хронотоп), у якому вступають у процес релігійної комунікації адресант і адресат проповіді. Відправник інформації церковної проповіді – священник-проповідник – відрізняється від будь-якого іншого світського оратора, перш за все, тим, що він звертається до людей не від свого імені, він проповідує Слово Боже [11, с. 70]. Постать проповідника має

подвійний комунікативний характер: з одного боку, він виступає як оратор і передавач інформації, а з іншого — як слухач, адресат Божого слова. Іншими словами, проповідник, який звертається до вірян із проповіддю, спершу сам отримує духовне послання від Бога, а вже потім транслює його своїй аудиторії. Адресат проповіді, тобто отримувач інформації, також має низку особливостей. Інформація подана у церковних проповідях спрямована на конкретну групу людей – вірян, об'єднаних певною вірою. Комунікативну ситуацію, коли під час проповіді проповідник не лише спілкується з народом від імені Бога, а й звертається до Бога від імені слухачів, деякі дослідники називають «фактором подвійного адресата» (Набиева, 1996: 59), притаманним виключно проповідницькому дискурсу [11, с. 71]. Класична проповідь зазвичай має три складові: вступ (або введення), основну частину (розгортання думки) та завершення (висновок, епілог). Вступна частина підготовлює адресатів до предмета та теми повчання, про які буде йти мова в основній частині. Також можемо простежити у ній звернення до вірян. В основній частині висвітлюється безпосередньо предмет та тема повчання, а також починається тлумачення Святого Письма. У завершенні бачимо підсумок сказано, а також заохувати слухача до певних дій.

Одним з найгрунтовніших збірників, у яких узагальнено доробок Любомира Гузара, є «Блаженніший Любомир Гузар. Учителю, іду за тобою. Думки до проповідей», виданий за сприяння Патріаршої курії УГКЦ. У збірнику вміщено вибрані проповіді Блаженнішого Любомира Гузара, виголошені в неділі та свята літургійного року і з нагоди важливих суспільних чи релігійних подій упродовж 2008-2016 рр, що упорядкував сам автор, але, на жаль, кілька місяців не дожив до того часу, коли воно вийшло у світ. Релігійне видання складається чотирьох великих розділів, тематично розмежованих за характером спрямування проповідей: Проповіді на рухомі свята літургійного року, проповіді на нерухомі свята літургійного року, недільні проповіді, проповіді з особливих нагод.

Кожне повчання починається із назви християнської події та нумерації біблійських псалмів. Наприклад: *Неділя Митаря і фарисея. Лк. 18, 10-14, Неділя*

Блудного сина. Лк. 15, 11-32 (1, с. 13). Характерним є вживання Любомиром Гузаром типового привітання перед викладенням тексту самої проповіді: *Дорогі в Христі!* Це християнське звернення, яке підкреслює спорідненість вірян через віру в Ісуса Христа. Сам текст проповіді містить притчі-повчання задля кращого розуміння істин, які автор хотів нам передати. У завершенні бачимо висновок, який підсумовує сказане Любомиром Гузаром та наставляє вірян на мудрість та насичує маральними цінностями. Після висновків обов'язково бачимо дату, коли проповідь була проголошена: *1 лютого 2015 року, 20 лютого 2011 року, 10 квітня 2016 року та ін.* (1, с. 14).

В аналізованих текстах проповідей Любомира Гузара можна простежити активне використання сакральної лексики (здебільшого старослов'янськи та церковнослов'янськи). вживаються переважно зі стилістичною метою створення урочисто-піднесеного звучання тексту. Частина з них виконує нейтральну, номінативну функцію. До церковнослов'янської лексики можна уналежнити словосполучення *раб Божий. Раб*, цел. стсл. рабъ походить від псл. *ogъ «раб; сирота, дитина» (первісно «сирота або чужа дитина, яка виконує найбільш трудомістку домашню роботу») [19, Т. 5, с. 9]. Наприклад: *Я раба Божя, нехай буде так, як бажає Господь* (1, с. 227). Як ми можемо побачити, у цьому випадку термін вжито в жіночому роді.

Незважаючи на те, що лексема *лик* має кілька значень, у проповідях слово має значення «обличчя», а також його зображення (звичайно на іконах) [42, Т. 4, с. 484]. Термін походить з праслов'янської мови: псл. [лікъ] «зовнішній вигляд, обличчя, щока» поряд з лісе < *ліко «лице». Наприклад: *Він із вдячності за її доброту залишив їй відбиток свого лику на тому рушнику* (1, с. 16).

До старослов'янських можна зарахувати термін *правдомовність*. *Правдомовність*, ності, ж. Властивість за знач. *Правдомовний* [42, Т. 4, с. 48] Наприклад: *Насамперед власним прикладом життя, своєю позицією, сумлінною працею, чесністю, правдомовністю і жертвовністю* (1, с. 90).

Слово *глас* через давньоруську мову запозичене зі старослов'янської. Глас, стсл. глась є закономірним південнослов'янським відповідником до др. голось,

укр. голос [19, Т. 1, с. 563]. Наприклад: *Ми чули в Євангелії розповідь про Івана Хрестителя, до якого пристосовують слова пророка Ісаї про глас «вопіючого в пустині»* (1, с. 111).

У проповідях Любомира Гузара можна зустріти лексику старослов'янського походження. Наприклад, прислівник *сердечно*, який походить від прикметника сердечний. Наприклад: *Сердечно вітаю вас зі святом Христового народження* (1, с. 90).

Слово *вертеп* має кілька тлумачень, а сама назва запозичена зі старослов'янської мови, де слово «вертеп» означало «печера», «ущелина» або «балка» [39, с. 74]. За Словником української мови в 11 томах, *вертеп*, у, ч. 1. заст. Печера. 2. тільки одн. Старовинний пересувний ляльковий театр, де ставили релігійні і світські п'єси. 3. Сховище або місце гульбища злочинців, розпусників і т. ін [42, Т. 1. с. 332]. Наприклад: *Уся родина сходиться, щоб спільно повечеряти; вертеп і колядки, відвідування одне одного тощо* (1, с. 91). У проповідях Любомира Гузара ця лексема має значення старовинного пересувного українського лялькового театру, де ставили релігійні й світські (переважно жартівливі та іронічні) п'єси.

До лексики різдвяної тематики старослов'янського походження можна зарахувати термін *колядка*. *Колядка*, ї, ж. 1. Старовинна обрядова різдвяна пісня. 2. Обряд колядування [39, Т. 4, с. 237]. Наприклад: *Уся родина сходиться, щоб спільно повечеряти; вертеп і колядки, відвідування одне одного тощо* (1, с.91). Існує декілька версій щодо походження цього слова. Основна версія походження слова «коляда» — давнє запозичення з латинської мови; прасл. *kolęda виводять від лат. Calendae («календи»), припускалося і посередництво при цьому грец. κάλανδα. М. Номис припускав, що *коляда* утворене від «коливо»; Д. Щепкін виводив його від «коль» + «еда», тобто «їда в колі», «колова їда»; дослідник П. Безонсов — від «колода» (ним начебто називали запалений пень, довкола якого сідали давні предки й відбували ритуальні церемонії); М. Костомаров — від слова «колесо», «коло», яке символізувало сонце, бога тепла [20, с. 714].

Термін *спасіння* має кілька значень. *Спасіння*, я, с. 1. розм. Дія за знач. спасти́ 1 і спастися. 2. розм. Можливість врятувати кого-, що-небудь або врятуватися; вихід з небезпечного, скрутного становища; рятунок, порятунок. 3. заст. За релігійними уявленнями — рятунок від вічних мук у загробному житті [39, Т. 9, с. 493]. Наприклад: *Тому слово про спасіння для нас дуже важливе* (1, с. 91). У цьому випадку слово вживається у третьому значенні. Поняття утворене від старослов'янського поняття «пасти» і засноване на баченні Бога як пастиря людських душ, що пасе (опікає) людей так само як добрий пастир опікає своїх овець. В цьому сенсі пояснюється і слово «спасати»: пастух «спасає» стадо, коли від виводить його з під небезпеки і показує правильний шлях чи пасовище.

Лексема *пастир* має кілька значень: 1. заст. Пастух. 2. Керівник пастви (у 1 знач.); священик [39, Т. 6, с. 91]. Запозичення з церковнослов'янської мови (у значенні «пастух», очевидно, з чеської). Наприклад: *Прийшли пастирі й цари тощо* (1, с. 92).

Дитятко, а, с. Зменш.-пестл. до дитя [39, Т. 2, с. 288]. Наприклад: Проте Господь Бог очікує від нас не чогось особливого, а радше, щирості, бажання в міру наших можливостей, наших сил вшанувати Дитятко Ісуса (1, с. 92). За Етимологічним словником української мови, існує декілька версій походження цього слова: 1. псл. *dětę «дитина» походить з *detent(⟨*dhoitent) «годоване груддю», пов'язаного з псл. dojiti, укр. доїти; 2. може розглядатися також як похідне від зб. *dětъ, утворене за допомогою суфікса -et- аналогічно до інших іменників, що позначають молоді істоти; 3. кореневе ě може бути як з оі, так і з ē; 4. и на місці Ъ у східнослов'янських мовах пояснюється асиміляцією до суфіксального и: дѣтина > дитина або існуванням псл. *dite, паралельного до лтс. Dīle «теля, що ссе», лат. Filius «син», дінд. dhītāḥ «нагодований» [19, Т. 1, с. 443].

Термін *поганин* має широку етимологію. *Поганин* (мн.погани) — той, хто не сповідує християнської віри (а отже сповідує поганство); нехристиянин (звичайно язичник); спершу християнську віру сприймали вищі кола

суспільства, а мешканці сіл, селяни (pagani) вперто трималися своєї старої («поганської») віри; звідси й переосмислені поняття «поганин», «поганство», «поганський» і прикметник поганий (недобрий, злий, лихий) [21, с. 460]. Наприклад: *Коли Ісус Христос помер на хресті, римський сотник, поганин – побачивши, що відбувається, що настала темрява і гроби відчиняються – сказав: «Це справді був Син Божий»* (1, с. 107).

До старослов'янizmів належать також прикметники на позначення духовних осіб: *всесвітліший, високопреподобний, нововисвячений*. Наприклад: *Щиро вітаю чисельно зібраних тут всесвітліших і високопреподобних отців, які, маючи нагоду пізнавати нововисвяченого єпископа і співпрацювати з ним, вшановують його своєю присутністю* (1, с. 226). Сюди ж входить прикметник, яким описують Бога: *милостивий*. Наприклад: *Милостивий Господь щедро винагородить нас за це і вашу родину* (1, с. 226).

Прикметник *дорогоцінний* має кілька значень: 1. Який коштує великі гроші, дуже цінний; дорогий. 2. перен. Який має велике значення; дуже важливий. 3. рідко. У звертанні — для вираження приязні, поваги [39, Т. 2, с. 379]. Наприклад: *Ми б бажали, як ці царі зі Сходу, принести дорогоцінні дари* (1, с. 92).

Отже, старослов'янizми використовуються в проповідях найчастіше з визначеною стилістичною метою – для надання мовленню урочистого, патетичного звучання.

2.2. Класифікація фразеологізмів у проповідях Любомира Гузара.

У досліджуваних проповідях Любомира Гузара виявлено 63 фразеологізми.

Для систематизації підбраного матеріалу використаємо класифікацію В.В. Виноградова, доповнену М. М. Шанським, за якою фразеологічні одиниці поділяємо на фразеологічні зрощення, єдності, сполучення та вирази.

Фразеологічні зрощення – це абсолютно неподільні, стійкі поєднання, загальне значення яких не залежить від значення складових їх слів [2, с. 124]. Їх

поява була зумовлена переносним значенням компонентів фразеологізмів. Зрозуміти образність значення фразеологічних зрощень можна знаючи контекст їх виникнення. Фразеологічні зрощення володіють рядом характерних ознак, а саме: а) вони можуть включати некротизми – слова, які ніде, окрім даного зрощення, не вживаються; б) архаїзми також можуть входити до складу зрощень; в) зрощення фразеологізмів синтаксично нероздільні; г) в більшості випадків в них неможлива перестановка компонентів; д) вони не мають у своєму складі додаткових слів [2, с. 125].

До фразеологічних зрощень, значення яких не виводиться із значення слів, належать такі фразеологічні одиниці: *блудний син, страшний суд, нечисті духи, царство небесне, жива вода, символ віри, великий піст, Велика (Страсна) п'ятниця, Воскресіння Христове, вічне життя, первородний гріх, Месія, Вавилонська неволя, земля обітована, Десять заповідей, Свята вечеря, хліб наш насущний, сіль землі, нести свій хрест* (1). Значення поданих фразеологізмів повністю перетворилися на релігійно-символічні поняття.

Фразеологічні єдності – це такі стійкі поєднання слів, в яких за наявності загального переносного значення зберігаються ознаки семантичної нарізності компонентів [2, с. 125]. Фразеологічні єдності мають спільну рису з фразеологічними зрощеннями завдяки їхній виразній образності та метафоричності. Однак ключова відмінність полягає в тому, що значення фразеологічних єдностей легко декодується носіями сучасної української літературної мови, оскільки їхня внутрішня форма зберігає прозорий зв'язок між компонентами. З іншого боку семантика фразеологічних зрощень невмотивованою та ідіоматичною. Їхнє початкове значення можна встановити лише через діахронічний аналіз. Наведемо характерні ознаки фразеологічних єдностей: 1. можливість збігу з існуючими словосполученнями; 2. збереження значення окремих компонентів; 3. неможливість заміни одних компонентів іншими; 4. емоційно-експресивна забарвленість; 5. наявність синонімів із словами або іншими фразеологізмами [2, с. 126].

До фразеологічних єдностей, тобто образних сполучень, у яких зв'язок зі словами ще відчутний, належать: *одне слово, сидіти за одним столом, крок уперед, зустрітися зі смертю віч-на-віч, мати нагоду, несповна розуму, остання хвилина, закарбувати в пам'яті, приходити в світ, нести тягар, останнє слово, дати собі раду, зробити внесок, піти на смерть, крок за кроком, відсувати на задній план, ставити на перше місце, брати до уваги, віддати життя, піти з життя, продати душу, віддати славу, прийняти смерть, спадати на думку* (1). Більшість поданих фразеологічних одиниць несе в собі приховану оцінку, таким чином виконуючи оцінну функцію у текстах проповідей.

Фразеологічні сполуки (поєднання) – це стійкі звороти, до складу яких входять слова з вільним та фразеологічно пов'язаним значенням [2, с. 126]. Характерними ознаками фразеологічних сполук (поєднань) є наступні: 1. допущення варіантності одного з компонентів; 2. можливість синонімічної заміни стрижневого слова; 3. можливість включення визначень; 4. можливість перестановки компонентів; 5. обов'язковість вільного вживання одного з компонентів і зв'язаність вживання іншого [2, с. 126].

Фразеологічні сполучення, тобто сталі поєднання, у яких слова мають відносно вільне значення, класифікуємо: *мати нагоду, нечистий дух, робити внесок, давати поживу, віддавати шану* (1). Основна функція цих фразеологізмів – експресивно-номінативна, яка полягає в образному та виразному найменуванні понять, дій або явищ.

Фразеологічні вирази – стійкі в своєму складі і вживанні фразеологічні звороти, які цілком складаються із слів з вільним номінативним значенням і семантично подільні [2, с. 126]. Ключова особливість цих фразеологізмів полягає у їхній відтворюваності. Вони функціонують як у мовленні як цілісні, завчасно готові одиниці, а не створюються спонтанно. Це означає, що вони мають фіксований лексичний склад та сталі, незмінні значення. Враховуючи характер складу фразеологізмів виділяються дві групи фразеологічних зворотів: 1. фразеологічні звороти, що утворюються зі слів вільного вживання, і належать до активної лексики мови; 2. фразеологічні звороти з лексико-семантичними

особливостями, тобто такі, в яких є слова зв'язаного вживання, слова застарілі або з діалектним значенням [2, с. 127].

До фразеологічних виразів віднесемо: *Мир вам, де ваш скарб, там ваше серце, хліб наш насущний дай нам сьогодні, Царство небесне йому, Ювілейна дата, домашнє вогнище, названий батько, Хрест свій візьми й іди за мною* (1). Фразеологічні вирази виконують функцію готових формул, які широко використовуються у церковно-релігійному дискурсі.

Таким чином, у проповідях Любомира Гузара 21 фразеологічних зрощень, 25 фразеологічних єдностей, 6 фразеологічних сполучень, 11 фразеологічних виразів.

Отже, більше всього зустрічаємо фразеологічні зрощення та єдності. Що цілком зумовлено їх функціями. Фразеологічні зрощення у проповідях слугують для створення так званих маркерів християнського світогляду. Вони відтворюють сталі біблійні образи, що сприймаються як сакральні символи (Вавилонська неволя, первородний гріх, сіль землі). Через фразеологічні зрощення проповідник вводить складні богословські поняття, у готових образах, які не потребують додаткових пояснень (Месія, хліб насущний, вічне життя). А також вживання подібних ідіом посилює авторитет мовця, бо наближує його проповіді до біблійного першоджерела. У той час фразеологічні єдності більш образні та метафоричні. Вони допомагають проповіднику пояснювати духовні істини через знайомі, «земні» образи (нести тягар, крок за кроком, ставити на перше місце). Фразеологічні єдності роблять проповідь живою та дають можливість тримати увагу слухачів за допомогою яскравого наративу.

2.3 Тематичні групи досліджуваних фразеологізмів.

Виокремлення представлених фразеологізмів у проповідях Любомира Гузара дало змогу розподілити їх у десять тематичних груп: 1. Фразеологізми на позначення духовних понять та віровчення; 2. Фразеологізми, пов'язані зі Святим Письмом та християнськими образами; 3. Фразеологізми про моральні чесноти та духовні якості людини; 4. Фразеологізми, пов'язані з духовними та

життєвими випробовуванням; 5. Фразеологізми про гріх, зло та небезпеку; 6. Фразеологізми про народження, початок і оновлення; 7. Фразеологізми на позначення родових понять. 8. Побутові та загальноповсякденні фразеологізми. 9. Емоційно-психологічні стани людини. 10. Соціально-побутові стосунки.

Розглянемо ці групи докладніше.

Фразеологізми на позначення духовних понять та віровчення стосуються основ християнського віровчення, центральних понять богослов'я, уявлень про спасіння, гріх і духовне життя.

Наприклад: *«Відмовляючи «Символ віри», - а це буває часто, щонайменше один раз на день, - ми визнаємо, що Ісус Христос воскрес згідно з Писанням»* (1, с. 67). Фразеологізм **«Символ віри»** має декілька значень: 1. Стисле формулювання основ релігійності людини, те саме, що й кредо («вірую»). 2. У переносному значенні — короткий виклад політичних поглядів, формулювання партійної приналежності і т. п. Вживається цей вислів і французькою мовою: *«Profession de foi»* [42]. Враховуючи специфіку аналізованих текстів можемо стверджувати, що подана фразеологічна одиниця передана у першому значенні.

«У Старому Завіті вибраний ізраїльський народ одержав Божий закон у вигляді Десяти Заповідей» (1, с. 234). Фразеологізм **«Десять заповідей»** вживається на позначення основні моральних приписів для віруючих у юдейській і християнській релігіях; у Старому Заповіті — це десять заповідей Мойсея, у Новому Заповіті — заповіді Ісуса Христа в Нагірній проповіді та притчах; сучасному слововживанні — високі моральні настанови [42]. Хоч значення цього фразеологізму є буквальним, він несе потужний символічний та аксіологічний зміст. Фразеологізм асоціюється з фундаментальними моральними законами та істинами й божественним авторитетом.

«Він є обіцяним Месією» (1, с. 89). Месія та прихід Месії у віруваннях юдеїв — спаситель, який буде посланий Богом для знищення зла на землі і встановлення Царства Божого; іноді вживається іронічно для характеристики тих, хто обіцяє змінити світ, не маючи для цього ні даних, ні можливостей [42].

Поданий фразеологізм вживається у релігійному, філософському та історичному контексті для позначення біблійського діяча чи ідеї спасіння.

«Кожний, хто вірує в Нього, не загинув, а мав життя вічне» (1, с. 127). Вічне життя бібл. - Життя, яке буде після воскресіння мертвих і загального суду Божого [42]. В основі цього фразеологізму лежить теологічне значення, у якому в основі маємо релігійне розуміння – існування душі після фізичної смерті, яке триватиме безкінечно.

*«Ми, народжені в **первородному гріху** і схильні повторювати гріхи у своєму житті через людську неміч»* (1, с. 121). Первородний гріх у юдейській і християнській релігіях — гріх перших людей на землі, Адама і Єви, що порушили заборону Божу і з'їли плід з дерева пізнання добра і зла (Буття, 3); Вислів набув переносного, часом жартівливого значення: тяжкий злочин [42]. У цьому контексті фразеологізм вживається у прямому значенні.

*«Хліб наш **насущний** дай нам сьогодні»* (1, с. 86). Хліб насущний - слова з молитви «Отче наш», наведеної в Євангелії: «Хліб наш насущний даждь нам днесь» («Хліб наш щоденний дай нам сьогодні») — Матв., 6, п.; У переносному, ширшому значенні — основа існування [42]. Фразеологізм є проханням до Бога про їжу. У цьому контексті «насущний» означає «необхідний для існування, щоденний». У проповідях чи молитвах вираз вживається в первісному, сакральному значенні.

Фразеологізми, пов'язані зі Святим Письмом та християнськими образами походять із сюжетів Біблії та містять яскраві образи, через які розкриваються моральні та духовні істини. Апелюючи до спільного релігійного досвіду, вони допомагають формувати колективну свідомість.

*«У минулому столітті, коли проповідники брали за тему своїх проповідей **притчу про блудного сина**, то головна увага була зосереджена на молодшому сині»* (1, с. 13). Блудний син, книжн. - член колективу, що не підкоряється його волі, залишає цей колектив, а потім повертається назад; той, хто повертається після довгої відсутності з каяттям, визнанням своїх провин [42]. Оригінальний сюжет притчі розкриває історію про молодшого сина, який забрав свою частку

спадщини, розтратив її в далекій країні, пережив поневіряння і зрештою з глибоким каяттям повернувся до батьківського дому, де був прощений і прийнятий батьком. Це історія про Боже милосердя, покаяння та прощення.

«Пасха, з одного боку, знову відкриває нам двері до «обіцяної землі», тобто до неба» (1, с. 87). Земля обітована (Обіцяна земля) - Бог обіцяв євреям, які потерпали в єгипетському полоні, привести їх «у землю добру й простору, де течуть молоко та мед» (Вихід, 3, 8 і 17). У посланні апостола Павла до євреїв цю землю (Палестину) названо «обітованою», тобто обіцяною (її, 9) [42]. Обіцяна земля стає символом Небесного Царства, Раю, вічного блаженства – кінцевої мети духовних прагнень віруючої людини.

«Ми маємо, може, під іншою назвою, за своєю суттю бути сіллю землі» (1, с. 84). Сіль землі - У Нагірній проповіді Ісус Христос звернувся до своїх учнів з такими словами: «Ви — сіль землі. Якщо ж сіль втратить силу, то чим зробиш її солоною? Вона непотрібна ні на що, її лише викинути геть на попрання людям» (Матв., 5, із); У метафоричному слововживанні — кращі люди свого часу [42]. У цьому сенсі «сіль землі» означає вірян, які мають оберігати світ від морального розладу і духовного «псування». Вони надають життю сенсу, подібно до того, як сіль надає смаку їжі.

*«Стараймося пізнати Ісуса Христа як Правду, Життя, Дорогу, Святиню, Світло, **Живу воду**»* (1, с. 74). Жива вода - В українських казках — магічна вода, яка повертає життя мертвим і дає неймовірну силу. Іноді зветься також цілющою водою [42]. Цей фразеологізм має подвійне походження: зустрічається як і у фольклорі (казках), так і у Біблії (зокрема, в Євангелії від Івана, де Ісус Христос говорить про себе як про джерело «живої води»). Подібне поєднання джерел надає вислову особливої глибини та насиченості значенням.

«Вона називалася «вавилонська неволя»» (1, с. 92). Вавилонський (єгипетський) полон «Вавилонська (єгипетська) неволя» книжн. - Рабство, неволя, пригнічення, підневільне життя. В основі лежить реальна історична подія – насильницьке переселення та утримання значної частини єврейського народу в полоні у Вавилоні у VI столітті до н. е. (586–539 рр. до н. е.) [42]. Це був період

втрата державності, храму та свободи. У цьому контексті фразеологізм позначає конкретний історичний період рабства та вигнання.

«Ми переживаємо період літургійного року, який називаємо «Великий піст»» (1, с. 29). **Вели́кий піст** церк. - піст, що триває сім тижнів перед Великоднем [42]. В основу покладено конкретне релігійне поняття – найдовший та найсуворіший піст у літургійному році в християнських церквах (православній, католицькій, греко-католицькій та деяких інших). Він триває сім тижнів (40 днів – Чотиридесятниця, плюс Страсний тиждень) і передує найбільшому святу – Великодню. У цьому значенні вираз позначає період духовного очищення, покаяння, інтенсивної молитви, утримання від певної їжі та інших розваг. У цей час віряни готуються до святкування Воскресіння Христа.

«Особливі назви мають і його дні – Страсний (Великий) понеділок, Велика п'ятниця...» (1, с. 29). **Вели́ка (Страсна́) п'ятниця** церк. - П'ятниця перед Великоднем [42]. Фразеологізм є усталеним терміном літургійного календаря і має чітке, фіксоване релігійне значення. Згідно з християнським віровченням, цього дня (у п'ятницю останнього Страсного тижня перед Великоднем) був розп'ятий Ісус Христос. У цьому значенні вираз позначає день глибокої скорботи, жалоби та суворого посту для християн. Церкви не правлять літургію, а проводять особливі служби, присвячені спогадам про страждання, смерть та поховання Спасителя.

«Присутні на цій Святій Літургії з нагоди великого свята Христового Восресіння!» (1, с. 50). **Воскресі́ння Христо́ве (Христа́)** – Великдень [42]. Цей фразеологізм є центральним поняттям у християнстві та ключовим виразом літургійного календаря. Подія присвячена чудесному воскресінню Ісуса Христа після його розп'яття та смерті на хресті. Фразеологізм вживається в урочистому піднесеному стилі для позначення самого свята та його глибинного духовного змісту.

Фразеологізми про моральні чесноти та духовні якості людини віддзеркалюють християнську етику в повсякденному житті, наголошуючи на правильні життєві орієнтири.

«І в такий спосіб – тихий, скромний, малопомітний, але вагомий – ми можемо **робити свій внесок** у поширення Божого Царства і святої віри» (1, с. 61). **Робіти / зробіти [свій] внісок** у щось - Своєю працею сприяти успіхові, розвиткові чого-небудь (науки, культури і т. ін.) [42]. Значення фразеологізму буквально виводиться зі значення його компонентів. «Внесок» означає певну частку, вклад, а «робити» - «дію». У наведеному прикладі фразеологізм набуває поняття не матеріальної речі, а духовні зусилля, які сприяють поширенню «Божого царства».

«А ми тепер маємо **давати раду** тут, на землі» (1, с. 68). (з ким і без дод.) Приборкувати кого-небудь, домагатися свого. (кому) Долати кого-небудь; перемагати. (кому, чому) З успіхом поратися, порядкувати біля кого-, чого-небудь; справлятися з кимось, чимось [42]. Таким чином, «давати раду» - це функціональний фразеологізм, який підкреслює самостійність, компетентність та ефективність дій людини у вирішенні важливих життєвих вчинків.

«Той, вірує в Ісуса Христа повинен **поставити Його науку на першому місці**» (1, с. 138). **Ставити на перше місце (на перший план) що.** - Надавати чому-небудь особливо важливого значення, вважати щось основним [42]. У наведеному прикладі вислів використовується для підкреслення духовної ієрархії цінностей. У той час, як основне значення фразеологізму полягає у наданні чому-небудь особливо важливого та пріоритетного змісту.

«**Беручи до уваги** цей, напевно не випадковий, розклад євангелських читань» (1, с. 143). **Брати / взяти до уваги (що)** Зважати на що-небудь, враховувати щось. (кого) Визнавати, помічати кого-небудь або рахуватися з кимсь [42]. Основне значення фразеологізму полягає в урахуванні певної інформації, фактів, обставин або чинників під час прийняття рішення, планування або розмірковування. Можемо замінити синонімами «враховувати», «вважати», «брати до розрахунку».

Фразеологізми, пов'язані з духовними та життєвими випробуванням охоплюють центральну для християнства тему жертвності.

«*Я несу свій хрест*» (1, с. 98). Терпляче долати труднощі, незгоди, все, що стало неминучим у чиєму-небудь житті; євангельський образний вислів: «Годі Ісус сказав учням своїм: коли хто хоче йти за Мною, нехай зречеться себе самого і візьме хрест свій і йде за мною» (Матв., 16, 24); Вислів пов'язано з давнім звичаєм: засуджені на смерть повинні були нести до місця страти хрести, на яких їх розпинали; У переносному вживанні означає покірність долі; муки, які людина терпить в ім'я ідеї [42]. Таким чином, значення поданого фразеологізму ґрунтується на євангельському образі та має потужний символічний зміст, що поєднує страждання з прийняттям долі та жертовністю.

«*Господь Бог ніколи не дає нам більшого **тягара** від того, що ми здатні витримати*» (1, с. 34). **Нести тягар** - бути обтяженим якимись проблемами, турботами, обов'язками і т. ін. [42]. Першочергово фразеологізм описує фізичну дію, наприклад, переміщення важкого вантажу, яке вимагає зусиль і витривалості. У переносному значенні «тягар» символізує психологічне, моральне або соціальне навантаження.

«*Вона усвідомлювала, що Син **іде на смерть**, але не протистояла цьому*» (1, с. 61). **Іті / піті на смёрть** - Те саме, що Іті / піті назустріч смёрті. Бути приреченим до страти [42]. У наведеному прикладі фразеологізм стосується Ісуса Христа та його жертовної місії. Несе значення добровільного прийняття мученицької смерті заради спасіння інших, що підкреслює найвищу форму самопожертви та виконання божественної волі.

«*Помре, **прийме смерть**, що властиве тільки людині – Бог не може померти*» (1, с. 107). **Прийма́ти / прийня́ти смерть** - Загинути, померти [42]. У поданому прикладі вислів використовується у теологічному контексті для підкреслення людської природи Христа. Тут фразеологізм несе відтінок свідомого прийняття долі, жертовності та урочистого моменту. Підкреслює значимість та незворотність події.

«*Ми повинні бути готовими навіть **віддати своє життя** за тих, хто нас потребує*» (1, с. 230). **Відда́ти / віддава́ти життя́ (кому, чому)** - Повністю присвятити себе кому-, чому-небудь. (перев. за кого – що); Загинути, борючись

за кого-, що-небудь, захищаючи когось, щось [42]. Фразеологізм є сталим виразом української мови, який використовується для крайнього ступеня самопожертви.

«Ми станемо віч-на-віч з Ісусом Христом і зрозуміємо, чи ми були з Ним» (1, с. 54). Зустрічатися / зустрітися зі смертю [віч-на-віч] - Бути, опинятися у смертельній небезпеці [42]. У наведеному прикладі фразеологізм означає особисту зустріч з Богом після смерті, під час Страшного суду або в потойбічному житті. Це момент істини, коли людина опиняється наодинці зі своєю совістю та вищими силами.

Фразеологізми про гріх, зло та небезпеку містять дуалістичну християнську концепцію боротьби добра і зла. Вони описують прояви зла, духовного падіння та віддалення від Бога.

«Дотримання посту протягом такого періоду – це наслідування Ісуса Христа, який після свого хрещення сорок днів перебував у пустині, спілкувався з Небесним Отцем, боровся зі спокусами злого духа, готувався до свого служіння і до останніх хвилин свого життя на землі – терпіння, смерті й воскресіння» (1, с. 21). Злий (нечистий, лихий і т. ін.) дух <Дух тьми> - Надприродна безплотна істота, що втілює в собі зло; біс. Фразеологізм вживається у прямому значенні, посиляючись на конкретний епізод із Євангелія – спокуси Ісуса Христа в пустелі. «Злий дух» у наведеному прикладі – це персоніфікований образ диявола (Сатани), який прийшов до Ісуса, що постив сорок днів, і намагався спокусити його владою, хлібом та іншими мирськими благами. Простежуємо також символ боротьби добра і зла, необхідність протистояти спокусам. Своєю перемогою Ісус Христос подає приклад усім вірянам.

«Коли люди готові продати душу за гроші» (1, с. 247). **Продавати (запродувати, запродавати) / продати (запродати) ду́шу [дияволу (чóрту, дідькові і т. ін.)]** кому - за повір'ям, віддавати свою душу дияволу в обмін на якісь блага; утрачати свою гідність, даючи згоду служити комусь, виконувати щось; зраджувати [42]. Фразеологізм уживано у переносному значенні, підкреслюючи крайній ступінь жадності та аморальності. Заради фінансової

людина готова переступити через будь-які моральні заборони, зрадити довіру, вчинити злочин чи принизити себе.

«Батька, який дбав про своїх дітей, радів, коли повернувся син, який був пропав і любив другого сина, котрий не вповні розумів, що означає бути зі своїм татом» (1, с.19). **Неспівна́ рóзуму** - Розумово обмежений, ненормальний і т. ін.; дурнувятий [42]. «Не вповні» у поданому фразеологізмі виступає як прислівник міри, що певно пом'якшує іменник «розумів», вказуючи на частковість ознаки. Йдеться про духовну або емоційну незрілість, невміння оцінити родинні зв'язки чи батьківську відданість.

Фразеологізми про народження, початок і оновлення пов'язуються з духовним розвитком та становленням особистості.

«Кожна людина, яка приходить у світ, одержує якесь покликання» (1, с. 24). **Прийти́ / прихóдити на (у) світ (в життя́)** – Народитися [42]. Фразеологізм вживається у своєму прямому значенні – констатація факту народження людини, що є початком її життєвого шляху та місії. У поданому прикладі маємо також філософський контекст. З самого народження кожна людина має свою мету або призначення.

«Тепер зробімо ще один крок уперед» (1, с.12). **Крок (стрибóк) уперéд** - Певний поступ, успіх у чому-небудь [42]. «Крок уперед» наведеному прикладі має значення пропозиції або заклику до здійснення наступної дії, яка сприятиме розвитку подальшому прогресу, розвитку чи досягненню мети.

«Крок за кроком – при простежуємо це із книги в книгу Святого Письма» (1, с. 128). **Крок за крóком** <Сту́пінь за сту́пенем (сту́пнем)> у знач. присл. Дуже повільно, помалу. Поступово, у певній послідовності [42]. Фразеологізм вживається для опису методу вивчення та аналізу Святого Письма. Простежування певної теми чи ідеї має відбуватися не хаотично, а шляхом послідовного, уважного дослідження кожної релігійної книги по черзі. Підхід вимагає часу та уваги до кожного «кроку».

Фразеологізми на позначення родових понять описують соціальний і родинний вимір християнського життя та значення громади.

«Людина побожна, яка себе поважала, навіть не хотіла б із ними спілкуватися, що вже говорити про **сидіння за одним столом**» (1, с. 54). **За одні́м столóм, зі сл. сидіти і под., з ким.** - Поруч, як рівний з рівним [42]. Значення фразеологізму в поданому уривку підкреслює соціальну або моральну дистанцію та небажання мати справу з певними людьми.

«В нашій традиції жінка сприймається як **берегиня домашнього вогнища**» (1, с. 95). **Домáшнє (роді́нне, сіме́йне) вóгнище** - Своя оселя, родина, сім'я [42]. Фразеологізм використовується для визначення традиційної ролі жінки. Жінка є «берегинею», яка піклується про добробут та цілісність сім'ї та дому.

«Йосиф був вибраний **покровителем, названим батьком** для Ісуса Христа» (1, с. 98). **Назв́аний (нареч́ений, прі́браний) ба́тько** Чоловік, який узяв на виховання чужу дитину, прийнявши її за свою [42]. Фразеологізм вживається у прямому біблійному значенні, що ґрунтується на християнському віровченні. Згідно з віруваннями, біологічним батьком Ісуса є Бог Отець. Йосиф, будучи чоловіком Марії, виконував усі функції земного батька – захисника, вихователя, годувальника.

Побутові та загальноживані фразеологізми потрібні для того, щоб охопити всю різноманітність висловів, які не мають релігійної або духовної семантики. Вони описують повсякденні ситуації, звичайні дії чи емоційні стани. Вони існують у мові як універсальні мовні інструменти, що допомагають структурувати думку, пом'якшувати висловлювання або передавати загальні життєві спостереження. Без окремої групи такі фразеологізми опинилися б «поза класифікацією», і це створювало б штучні, невмотивовані спроби віднести їх до релігійних категорій. Виділення побутових і загальноживаних висловів дозволяє зберегти логічність, чистоту й точність аналізу, адже звичайні мовні звороти не повинні змішуватися з фразеологізмами, що містять сакральний чи моральний зміст.

«Тепер зробімо ще один **крок уперед**» (1, с. 12). **Крок (стрибóк) уперéd** - Певний поступ, успіх у чому-небудь [42]. У повсякденному житті такий вислів

підкреслює, що вже зроблено певну частину, а тепер час рухатися далі - поліпшити результат, перейти до складнішого завдання або продовжити розпочатий процес.

«Беручи до уваги цей, напевно не випадковий, розклад євангелських читань» (1, с. 143). **Брати / взяти до уваги** - (що) Зважати на що-небудь, враховувати щось. (кого) Визнавати, помічати кого-небудь або рахуватися з кимсь [42]. У щоденному мовленні цей вислів використовується для позначення уважного ставлення до суттєвих деталей, що можуть вплинути на висновки чи подальші дії. На практичному рівні він передає потребу не ігнорувати важливі чинники, а включати їх у процес мислення: робити поправку на умови, зважати на попередній досвід, прогнозувати наслідки або коригувати судження відповідно до наявних даних. Таке вживання акцентує на раціональності та обдуманості, підкреслюючи, що рішення не повинні бути імпульсивними чи відірваними від реальних обставин.

«На перший погляд, немає багато спільного – життя в різний час і в різних країнах» (1, с. 59). **З першого погляду <На перший погляд (рідше позір, взір)>** (у знач. присл.) Спочатку, при першому враженні, одразу ж. (у знач. вставн. сл.) Уживається для вираження початкового (першого) враження про когось, щось [42]. У комунікативній практиці вислів сигналізує, що далі можливий перегляд або уточнення оцінки, оскільки початкове судження може виявитися неповним або хибним після глибшого розгляду. Таким чином, фразеологізм виконує функцію позначення тимчасовості та попередності висновків, підкреслюючи різницю між першим враженням і остаточним пізнавальним результатом.

«Довший час Парагвай був ласим шматком для своїх сусідів» (1, с. 59). **Ласий (лакомий) шматок (кусок).** Комфортне, забезпечене життя. Що-небудь найкраще, принадне, спокусливе, вигідне і т.ін [42]. З погляду наукової інтерпретації, фразеологізм фіксує оцінне ставлення мовця до певного ресурсу чи ситуації, підкреслюючи їхню підвищену соціальну, економічну або емоційну привабливість. Він вказує на те, що об'єкт володіє значною цінністю в очах

потенційних претендентів, а тому стає предметом конкуренції, бажання або прагнення привласнити.

*«І хоча це не **кругла дата**»*. (1, с. 233). **Ювілейна (крóгла) дáта** - Річниця чийого-небудь життя, діяльності, якоїсь знаменної події (звичайно про десятиліття, століття) [42]. У повсякденному мовленні такий вислів використовується для маркування події, якій приписується особлива значущість через її математичну «цілісність», що робить її зручною для підбиття підсумків, оцінювання пройденого шляху чи відзначення певного етапу. У науковому трактуванні цей фразеологізм виконує функцію соціокультурного маркера: він відображає усталене уявлення про те, що певні числові межі мають підвищену символічну вагу та сприяють наданню події урочистого або підсумкового характеру.

Фразеологізми, що передають емоційно-психологічні стани людини, позначають внутрішні переживання, реакції та настрої, які важко описати буквально. Вони фіксують суб'єктивні стани - тривогу, розгубленість, радість, напруження, втому чи навпаки піднесення - і роблять їх більш виразними та образними. Такі вислови є важливими для міжособистісної комунікації, оскільки допомагають передати тонкі відтінки емоцій і створити психологічно точний портрет мовця чи героя.

*«Дуже погано, коли людина цілковито **замикається в собі** і не готова щось дати ближньому»* (1, с. 181). **Замкнóтися (закрїтися) / замикáтися (закривáтися) в собі** - Заглибитися у власні думки, переживання, стати мовчазним, відлюдкуватим [42]. Поданий фразеологізм описує процес, коли людина внутрішньо відмежовується від соціального оточення та зосереджується переважно на власних думках і переживаннях. У науковому розумінні це явище пов'язано з тим, коли індивід припиняє виявляти емоції назовні, обмежує контакти й реагує на зовнішні стимули менш відкрито. Такий стан часто є реакцією на психологічне напруження, втому, емоційну травматизацію або потребу в захисній дистанції. Фразеологізм фіксує саме поведінковий і

внутрішній аспект цього процесу - відчуття закритості, відокремлення та звуження емоційного контакту з іншими.

«Відразу нам на думку спадає книга, яка лежить на престолі» (1, с. 106). **Спадати** (прихóдити, спливáти і т.ін.) / **спáсти** (прийтí, спливтí і т.ін.) **на думку** (на пám'ять, в гóлову) **кому і без додатка**. Згадуватися, пригадуватися. Хто-небудь придумує щось, додумується до чогось. Хто-небудь починає згадувати, думати про кого-, що-небудь, задумуватися над чимсь [42]. Поданий фразеологізм означає спонтанне, зазвичай, неконтрольоване людиною виникнення думки чи спогаду.

«Так, ми мали нагоду побачити наверненого грішника Закхея» (1, с. 17). **Мáти нагóду з інфін**. Могти, користуватися можливістю зробити, здійснити що-небудь завдяки сприятливим умовам [42]. Поданий фразеологізм описує психологічний стан або життєву ситуацію, коли людина усвідомлює, що в неї з'явився шанс або слушний момент щось зробити. Цей вираз використовують, коли склалися сприятливі обставини, які дозволяють здійснити бажану дію. Людина відчуває, що може скористатися цими умовами. Це не просто фізична можливість, а внутрішнє сприйняття слушного часу, що викликає відчуття перспективи.

Особливість фразеологізмів на позначення соціально-побутових стосунків полягає в тому, що вони є дзеркалом національної культури, звичаїв та менталітету народу. Вони відображають стереотипні уявлення про взаємини між людьми, сімейний устрій, працю та повсякденне життя, часто несучи в собі глибоку оцінність та емоційність.

«Людина побожна, яка себе поважала, навіть не хотіла б із ними спілкуватися, що вже говорити про сидіння за одним столом» (1, с. 11). **За одні́м столóм**, зі сл. сиді́ти і под., з ким. Поруч, як рівний з рівним [42]. Поданий фразеологізм позначає соціально-побутові стосунки, що характеризуються рівністю, близькістю та прийняттям у певному колі спілкування. У багатьох культурах, зокрема в українській, спільна трапеза є важливим ритуалом. Сидіти за одним столом означає бути на одному

соціальному рівні, як рівний з рівним, мати однакові права та статус у даній спільноті чи сім'ї. Фразеологізм вказує на довірливі та приязні взаємини. Запрошення до столу означає, що людині довіряють, її поважають і приймають у своє коло. Це підкреслює зняття соціальних бар'єрів та формальностей, де можливе відкрите спілкування та емоційна близькість.

*«Члени делегації їхали **віддати їм шану**»* (1, с. 242). **Відав́ати (складáти) / віддáти (склáсти) ша́ну (поша́ну, пова́гу і т. ін.) кому, чому.** Шанобливо вітатися до кого-небудь. Шанувати кого, що-небудь, виражати шану, повагу комусь, чомусь [42]. Поданий фразеолізм позначає соціально-побутові стосунки, які будуються на глибокій повазі, визнанні заслуг або особливого статусу іншої особи чи групи. Цей вираз використовується для опису дії, спрямованої на публічне або приватне висловлення пошани, що є ключовим елементом соціальної взаємодії. Він відображає ієрархію або систему цінностей у суспільстві, де певні особи чи події заслуговують на особливе ставлення. Це не просто ввічливість, а свідомий акт визнання авторитету або значущості, що часто супроводжується певними ритуалами чи формальностями, як-от поклоніння, вітання чи участь в урочистостях.

*«Ісус Христос виразно засуджує поведінку фарисея, який ні про що не просив, вважав себе самодостатнім, в усьому **давав собі раду**»* (1, с. 41). **Давáти / дáти ра́ду (ра́ди) (з ким і без дод.)** Приборкувати кого-небудь, домагатися свого. (кому) Долати кого-небудь; перемагати. (кому, чому) З успіхом поратися, порядкувати біля кого-, чого-небудь; справлятися з кимось, чимось [42]. Фразеологізм позначає соціально-побутові стосунки людини із собою та навколишнім світом, що характеризуються самодостатністю, автономністю та здатністю ефективно вирішувати власні справи. Цей вираз відображає важливу соціальну цінність - незалежність особистості. Він описує психологічний стан впевненості та компетентності, коли людина не потребує постійної сторонньої допомоги чи опіки для задоволення своїх базових потреб, ведення господарства чи подолання труднощів. У побутовому контексті це також означає вміння порядкувати біля чогось, справлятися з повсякденними обов'язками.

Отже, аналіз тематичних груп фразеологізмів у проповідях Любомира Гузара показав, що вони становлять цілісну систему, тісно пов'язану із християнським світоглядом. Виділені тематичні групи дають змогу побачити, як через усталені вирази проповідник вибудовує духовну картину світу, поєднуючи духовні моральні орієнтири та досвід особистої віри. Фразеологізми виконують не лише стилістичну, а й виховну та пізнавальні функції: пояснюють віровчення, закликають до самопожертви, духовного зростання, окреслюють межі добра та зла, підкреслюють важливість родинних і громадських цінностей. Кількість фразеологізмів у кожній групі: 1. Фразеологізми на позначення духовних понять та віровчення: 6 одиниць; 2. Фразеологізми, пов'язані зі Святим Письмом та християнськими образами: 8 одиниць; 3. Фразеологізми про моральні чесноти та духовні якості людини: 4 одиниці; 4. Фразеологізми, пов'язані з духовними та життєвими випробуванням: 6 одиниць; 5. Фразеологізми про гріх, зло та небезпеку: 3 одиниці; 6. Фразеологізми про народження, початок і оновлення: 3 одиниці; 7. Фразеологізми на позначення родових понять: 3 одиниці. 8. Побутові та загальноживані фразеологізми: 5; 9. Емоційно-психологічні стани людини: 3; 10. Соціально-побутові стосунки: 3.

Таким чином, більше всього фразеологізмів належать до другої групи – пов'язаної зі Святим Письмом та християнськими образами.

2.4. Стилістична класифікація фразеологізмів у проповідях Любомира Гузара.

Стилістичній класифікації фразеологізмів присвячені праці багатьох авторів, зокрема, таких відомих мовознавців, як Л.Булаховський, О.Єфімов, І.Чередниченко, М.Шанський О.Гвоздьов, Г.Їжакевич, Е.Різель, Ш.Баллі, Р.Екерт, А.Сеше та ін. [2, с. 120]. Ці дослідники подають різні класифікації, проте мають спільний принцип стилістичної класифікації слів.

Г. Їжакевич в аспекті вживаності фразеологізмів у сучасній українській мові виділяє три групи фразеологізмів: 1) фразеологізми, що активно функціонують у сучасній українській мові; 2) застарілі або такі, що стають

пасивними на сучасному етапі її розвитку; 3) нові, які нещодавно увійшли в моду або перебувають у процесі становлення, входження до категорії стійких сполук [2, с. 120].

Розглянемо досліджені фразеологізми за поданою класифікацією. До першої групи фразеологізмів, що активно функціонують у сучасній українській мові віднесемо: *одним словом* (усталена конструкція, яка активно вживається у розмовному стилі мовлення); *за одним столом*; *крок уперед* (часто використовується у розмовному та публіцистичному стилях як метафора прогресу); *страшний суд* (активно вживається у розмовному та публіцистичному стилях та означає «хаос», «катастрофа»); *віч-на-віч*; *на вічність* (використовується у розмовному та художньому стилях); *мати нагоду* (розповсюджений у всіх стилях); *неповна розуму*; *остання хвилина*; *закарбувати в пам'яті* (стилістично нейтральний фразеологізм); *прийти на світ*; *робити свій внесок* (активно вживається у публіцистичному, науковому та офіційному стилях); *іти на смерть* (використовується як поняття самопожертви); *на власні очі*; *крок за кроком* (вживається у значенні «поступово»); *відсувати на задній план*; *ставити на перше місце*; *брати до уваги*; *дати собі раду* (активно вживається у розмовному та публіцистичному стилях); *сіль землі*; *ласий шматок*; *останнє слово*; *домашнє вогнище* (широко вживане кліше про родинний затишок); *спадати на думку*; *віддати славу*; *прийняти смерть*; *голос волаючого в пустелі* (у значенні «марне зусилля»); *хліб насущний* (вживається у конфесійному стилі); *свята вечеря* (вживається у конфесійному стилі); *на перший погляд*; *жива вода* (активно використовується у художньому стилі); *символ віри* (поширений у науковому, публіцистичному, офіційно-діловому, конфесійному стилях).

До другої групи фразеологізмів, до яких належать застарілі або такі, що стають пасивними на сучасному етапі її розвитку віднесемо: *блудний син* (зазвичай вживається у конфесійному та високому стилях, також можна зустріти у художньому стилі); *нечистий дух* (у повсякденному мовленні майже не використовується); *вавилонська неволя* (вживається переважно у історико-релігійному контексті); *обіцяна земля* (книжний, релігійний вислів); *Великий*

піст та Велика п'ятниця (функціонують у конфесійному стилі, але рідше – у загальноновживаній мові, отже – частково пасивні); вічне життя (контекстуально конфесійний стиль); мир Вам (архаїчне привітання, збережене лише в церковному дискурсі); Месія (вживається у конфесійному стилі, а в загальноновживаній лексиці виступає як застарілий чи стилістично обмежений); єгипетська неволя (вживається переважно у історико-релігійному контексті); Віфлеємська зоря (книжно-релігійний); названий батько (термін, який зараз сучасний відповідник «прийомний батько»); слава Цісареві (лексема «Цісар» вийшла з активного ужитку та активна лише в історико-релігійному контексті).

До третьої групи належать нові фразеологізми, які нещодавно увійшли в моду або перебувають у процесі становлення, входження до категорії стійких сполук. У досліджених проповідях Любомира Гузара фразеологізми цієї групи відсутні, оскільки релігійні проповіді спираються переважно на традиційні та канонізовані мовні одиниці, а не на новотвори. Ця група є порожньою, і це норма для релігійного дискурсу, де система фразеологізмів більш консервативна.

Також Г. Їжакевич пропонує поділяти фразеологізми за джерелами їх виникнення на: 1. Розмовно-побутові; 2. Фольклорні та народнопоетичні; 3. Книжні [2, с. 120]. До розмовно-побутових віднесемо наступні фразеологізми із проповідей Любомира Гузара: *одне слово, сидіти за одним столом, крок уперед, віч-на-віч, на перший погляд, мати нагоду, несповна розуму, остання хвилинка, закарбувати в пам'яті, прийти на світ, нести тягар, останнє слово, давати раду, заплатити життям, замикатися в собі, віддати життя, ювілейна дата, на власні очі, давати поживу, відсунути на задній план, ставити на перше місце, брати до уваги, ласий шматок*. Подані фразеологізми походять з повсякденного мовлення, пов'язані з побутом, соціальними ситуаціями та буденністю. Вони забезпечують ефект наближення проповіді до слухача.

До фольклорних та народнопоетичних віднесемо всього дві фразеологічні одиниці: *жива вода* та *голос волаючого в пустелі*. Жива вода – походить із народних казок та легенд, а також є символом відродження. В той час, як голос волаючого в пустелі хоч і має біблійне походження, увійшов у народнопоетичну

творчість та функціонує як метафора непочутого заклику. Не дивлячись на невелику кількість фразеологізмів у цій групі можемо стверджувати, що вони використовуються для підсилення емоційності та образності мовлення.

До книжних фразеологізмів належать: *блудний син, страшний суд, на вічність, злий дух, де ваш скарб, там ваше серце, вавилонська неволя, земля обітована, великий піст, страсна п'ятниця, воскресіння Христове, вічне життя, мир вам, царство небесне, символ віри, хліб насущний, сіль землі, єгипетська неволя, первородний гріх*. Вони походять переважно з Біблії та церковної традиції, підкреслюють богословський тон проповіді та її духовну глибину.

Отже, до розмовно-побутових віднесемо 23 фразеологізми, до фольклорних 2, а до книжних 18.

Найпоширеніша стилістична класифікація фразеологізмів - стилістично-функціональна; вона творить дві групи фразеологізмів: нейтрально-номінативні та експресивно-емоційні (Е.Різель, М.Алефіренко та ін.) [2, с. 122].

Розглянемо більш детально нейтрально-номінативну групу фразеологізмів за Е. Різелем. До нейтрально-номінативних дослідниця відносить: 1) субстантивні або дієслівні словосполучення термінологічного характеру; 2) прислівникові словосполучення; 3) дієслівні словосполучення, що наближаються до складних слів; 4) дієслівні словосполучення, що складаються з абстрактного іменника і повнозначного чи допоміжного дієслова [2, с. 122].

До субстантивних або дієслівних словосполучень термінологічного характеру віднесемо: *страшний суд, вавилонська неволя, земля обітована, великий піст, страсна п'ятниця, воскресіння Христове, вічне життя, царство небесне, символ віри, первородний гріх, ювілейна дата, останнє слово*. Ці фразеологізми містять абстрактні поняття, часто є книжними або «понятійними». Всього у проповідях Любомира Гузара нараховано 12 таких одиниць.

До прислівникових сполучень належать: *одним словом, віч-на-віч, на перший погляд, на власні очі, крок за кроком, на вічність*. Подані фразеологічні одиниці виражають спосіб, час, обставини дії. Всього їх налічуємо 6.

До дієслівних сполучень, що наближаються до складних слів віднесемо: *сидіти за одним столом, прийти на світ, замикатися в собі, іти на смерть, віддати життя, заплатити життям, просити милостині*. Є стійкими дієслівними конструкціями, які функціонують як одне цілісне поняття. У проповідях Любомира Гузара можемо нарахувати 7 подібних фразеологізмів.

До дієслівних сполучень, що складаються з абстрактного іменника і повнозначного чи допоміжного дієслова належать: *давати раду, давати поживу, брати до уваги, відсунути на задній план, ставити на перше місце, нести тягар*. Складається з типової моделі абстрактний іменник+дієслово. Нараховуємо 6 таких фразеологізмів.

Отже, стилістична класифікація фразеологізмів у проповідях Любомира Гузара демонструє поєднання традиційності та комунікативної динаміки сучасної української мови. Проведений аналіз засвідчує, що проповідницький дискурс тримається на усталеному пласті біблійних та книжних фразеологізмів. Поряд із ними активно функціонують розмовно-побутові одиниці, що виконують роль містка між сакральним змістом і повсякденним досвідом слухача. Водночас відсутність новітніх фразеологізмів є цілком закономірна. Релігійний дискурс тяжіє до стабільних, канонізованих формул.

ВИСНОВКИ

Таким чином, усього було проаналізовано 63 фразеологічних одиниць. Точніший аналіз подаємо у таблицях:

Фразеологічні зрощення	21
Фразеологічні єдності	25
Фразеологічні сполучення	6
Фразеологічні вирази	11

Класифікація фразеологічних одиниць

Фразеологізми на позначення духовних понять та віровчення	6
Фразеологізми, пов'язані зі Святим Письмом та християнськими образами	8
Фразеологізми про моральні чесноти та духовні якості людини	4
Фразеологізми, пов'язані з духовними та життєвими випробовуванням	6
Фразеологізми про гріх, зло та небезпеку	3
Фразеологізми про народження, початок і оновлення	3
Фразеологізми на позначення родових понять	3
Побутові та загальноживані фразеологізми	5

Емоційно-психологічні стани людини:	3
Соціально-побутові стосунки	3

Тематичні групи фразеологічних одиниць

Розмовно-побутові	23
Фольклорні та народнопоетичні	2
Книжні	18

Фразеологізми за джерелами виникнення

Отже, проаналізувавши релігійний дискурс на матеріалі проповідей Любомира Гузара можемо зробити наступні висновки:

1. У нашому дослідженні з'ясовано, що лінгвісти мають різні погляди на функціонування релігійного дискурсу. Т. Шиляєва та П. Спасенко зазначають, що він наявний поза межами мовознавчих досліджень, а Г. Почепцов, В. Карасик, І. Богачевська і загалом більшість науковців вважають за потрібне досліджувати релігійний дискурс з погляду правильно побудованого тексту та використаної в ньому лексики.

2. Можна виокремити такі основні ознаки релігійного дискурсу:

1) релігійне слово – центральна одиниця вираження релігійного контакту, тобто відбиває релігійну картину світу матеріальною формою якого є мова; 2) релігія, як і мова, має свій зміст та спосіб передачі (мовні засоби); 3) центральний інститут релігійного дискурсу – церква; 4) як і будь-який інший вид дискурсу, релігійний дискурс оперує своїми власними знаками та концептами; 5) чітко окреслений хронотоп релігійного дискурсу; 6) власна жанрова система.

3. До мовних ознак релігійного дискурсу належать: 1) велика кількість старослов'янізмів; 2) фразеологія (усталені вислови); 3) виразна варіативність 4) абстрактні найменування; 4) конфесійна лексика; 5) прецедентні загальні та власні імена; 6) прецедентні висловлювання; 7) прецедентні феномени; 8) термінологічна лексика тощо.

4. До граматичних особливостей зараховують розповідні, до того ж стандартно-стійкі, здебільшого синтаксично повні, прості і складні речення найрізноманітнішої будови.

5. Проповідницький підстиль має чотири основні ознаки: 1) загальновідома релігійна термінологічна лексика; 2) активне вживання діалектної лексики (проте через порушення норм літературної мови її функціонування у проповідях значно послаблюється); 3) образність, урочистість, книжність мовлення; 4) значна кількість риторичних питань і риторичних вигуків, поєднання речень способом «нанизування», інверсійний порядок слів, неповні та перервані речення, особливості інтонування і ритмомелодики.

6. Усього було проаналізовано близько 63 фразеологізмів. Фразеологічні одиниці, представлені у проповідях Любомира Гузара можна вивчати за класифікацією В.В. Виноградова, доповнену М. М. Шанським, за якою маємо поділ на фразеологічні зрощення, єдності, сполучення та вирази. Найчастіше зустрічаємо саме зрощення та єдності, що пояснюється їхніми смисловими та комунікативними можливостями. Зрощення відтворюють сталі біблійні образи й слугують маркерами християнського світогляду, забезпечуючи проповіді богословську глибину. Натомість фразеологічні єдності надають мовленню образності та доступності, допомагаючи проповіднику пояснювати складні духовні поняття через життєві метафори.

7. Аналіз тематичних груп фразеологізмів у проповідях Любомира Гузара засвідчив, що вони формують цілісну систему, спрямовану на творення духовної картини світу. Найчисленнішою виявилась група, пов'язана із Святим Письмом та християнськими образами, що підкреслює важливе значення біблійної традиції у церковно-релігійному дискурсі проповідника.

8. Стилістичний аналіз фразеологізмів демонструє поєднання традиційних мовних формул із живою розмовною мовою. Основу проповідей становлять сталі біблійні та книжні вирази, а розмовно-побутова група фразеологізмів допомагає поєднати духовні істини з повсякденним досвідом

вірян. Відсутність новітніх фразеологічних одиниць є природньою, адже релігійний дискурс будується на стабільних та канонізованих мовних структурах.

Отже, фразеологізми в проповідях Любомира Гузара становлять цілісну систему, яка поєднує біблійну традицію, морально-духовні орієнтири та доступні сучасному слухачеві образи, забезпечуючи глибину, переконливість і комунікативну ефективність проповідницького дискурсу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авксентьев Л. Г. Сучасна українська мова. Фразеологія : навч. посіб. для студ. філол. ф-тів ун-тів / Л. Г. Авксентьев. – Х. : Вища шк., 1983. – 136 с. – Бібліогр.: с. 131-136.
2. Баран Я., Зимомря М. Теоретичні основи фразеології : навчальний посібник. - Ужгород : Ужгородський державний університет, 1999. - 176 с.
3. Біблійна енциклопедія Брокгауза. Ф. Рінекер, Г. Майер. Християнська зоря. Київ, 1994. URL: <https://azbyka.ru/otechnik/Spravochniki/biblejskaja-entsiklopedija-brokgauza/>
4. Бобирєва Є. В. Релігійний дискурс: цінності та жанри. Проблеми філології, культурології та мистецтвознавства. 2008. №1. С. 162-167.
5. Булаховський Л.А. Нариси з мовознавства, // Українська мова в школі, 1952, 4. - С. 15-22
6. Бурега В. В. Розвиток гомілетики в київській духовній академії: західні впливи та пошуки власного шляху. Наукові записки НаУКМА. Філософія та релігієзнавство. 2018. т. 2. С. 57-65.
7. Ваврінчик Р. Я. Лінгвістичні особливості теологічного дискурсу як складового компоненту релігійного дискурсу. URL: https://www.academia.edu/1290425/ЛІНГВІСТИЧНІ_ОСОБЛИВОСТІ_ТЕОЛОГІЧНОГО_ДИСКУРСУ_ЯК_СКЛАДОВОГО_КОМПОНЕНТУ_РЕЛІГІЙНОГО_ДИСКУРСУ
8. Вільчинська Т. П. Новітні підходи до вивчення фразеології на філологічних факультетах ЗВО // Актуальні проблеми лінгводидактики в сучасному освітньому середовищі : матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (з міжнародною участю), м. Тернопіль, 6 листопада 2020 р. / за заг. ред. Г. І. Дідук-Ступ'як, Т. М. Миколенко, М. В. Пігур. Тернопіль, 2020. С. 48–50.

9. Muldner-Nieckowski P., Muldner-Nieckowski L. Wprowadzenie do frazeologii / P. Muldner-Nieckowski, L. Muldner-Nieckowski. – Режим доступу: http://www.forum.frazeologia.pl/Wprowadzenie_do_frazeologii.pdf
10. Волков А. Лексикон загального та порівняльного літературознавства. Буковинський центр гуманітарних досліджень. - Чернівці : Золоті литаври, 2001. - 634 с.
11. Гарбар І. Л., Лазарев В. А. Сучасна християнська проповідь та її вплив на формування антропологічних концепцій у секуляризованому суспільстві.
URL:http://vuzlib.com.ua/articles/book/39140Suchasna_khristijanska_propov%D1/1.html
12. Гадамский А. К. Религиозный язык – теолингвистика – языкознание. Учен. записки Таврического Национального Университета им. В. И. Вернадского. 2007. т. 20(59). №1. С. 287-293.
13. Гоцалюк А. А. Релігійний дискурс традиційного світогляду в контексті соціально-філософських рефлексій. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2015. № 2. С. 12-15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdakkkm_2015_2_5
14. Дідик С. С. Фразеологізми як вияв духовності народу / С. С. Дідик // Культура мови і культура в мові : Зб. наук. пр. – К., 1991. – С. 112-119.
15. Драган Ю. М. Стилiстичнi функцiї фразеологiчних одиниць в iсторичнiй прозi А. Кащенка. Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство). 2017. Вип. 9. С. 49–57. URL: <https://enpuirb.edu.ua/server/api/core/bitstreams/33e1b268-ffb6-42fd-b811-1663127ebfdd/content>
16. Дяченко Л. "Адамів слід" в українській фразеології // Українське мовознавство : міжвідомчий науковий збірник / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ, 2011. – 23 С. URL: file:///C:/Users/user/Desktop/%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%82/Um_2011_41_6.pdf

17. Етимологічний словник української мови: В 7 т. Ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), І. К. Білодід, В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко. АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1982-2012. 632 с. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=brief_elib&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21SRW=nz&S21P02=0&S21P03=T=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Етимологічний%20словник%20української%20мови
18. Етимологічний словник української мови: У 2-х т. Укл. Ярослав Рудницький. Вінніпег-Оттава, 1962-82. С. 714—717.
19. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. Київ: Довіра, 2006. С. 460.
20. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика: нариси : навч. посібн. Для студ. ВНЗ / В. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2007. – 262 с.
21. Жулинская А. С. Жанровое пространство религиозных текстов. Ученые зап. Таврического нац. унта им. В.И.Вернадского. Сер. Филология. 2005 Т. 18(57). №2.
22. Камінська В. С. Теоретичні дослідження фразеологічних одиниць у сучасній лінгвістиці / В. С. Камінська // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 9 : Сучасні тенденції розвитку мов. - 2011. - № 5. - С. 123-129. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_9_2011_5_2
23. Калашник, Володимир Семенович. Словник фразеологічних антонімів української мови / В. С. Калашник, Ж. В. Колоїз; НАН України, Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, Укр. мовно-інформ. фонд. – Київ: Довіра, 2004. – 284 с.
24. Коваль А.П., Коптілов В.В. Крилаті вислови в українській літературній мові. Афоризми. Літературні цитати. Образні вислови // А.П. Коваль, В.В. Коптілов. - Видання друге, перероблене і доповнене. - Київ:

Видавниче об'єднання «Вища школа». Видавництво при Київському державному університеті, 1975. - 336 с.

25. Кравченко Н.О., Матієнко-Сільницька А.В. Специфічні риси комунікативного акту релігійної проповіді. Сучасні студії з романської і германської філології : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (15 травня 2020 р.). Одеса, 2020. С. 70-71. – URL: <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/032767ec-ab1f-48f8-a952-aa38f1312fd6/content>

26. Куза А. М. Українська релігійна фразеологія: особливості функціонування в сучасному мовному просторі. – На правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова. – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2016

27. Лабінська Б. І. Німецькі фразеологізми з компонентом на позначення фізичного стану людини: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 / Б.І. Лабінська. – Львів, 2004. – 20 с. Львів, 2004. – 20 с. 3.

28. Лісінчук Н. О. Фразеологічні одиниці з компонентом на позначення віку: структурно-функціональний та перекладознавчий аспекти. Київ, 2021. URL: <https://ktppam.kpi.ua/wp-content/uploads/2022/05/Kursova-Lisnichuk.pdf>

29. Мацьків П. В. Концептосфера Бог в українському мовному просторі : монографія / П. В. Мацьків. – К. ; Дрогобич : Коло, 2007. – 332 с.

30. Мацьків П. В. Особливості функціонування поняттєвого поля Бог у словниково-діахронному дискурсі / П. В. Мацьків // Лінгвістика : збірник 195 наукових праць. – Луганськ : ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2008. – № 3 (15). – С. 117-123

31. Мацько Л. І., Мацько О. М. Риторика: Навч. посіб. Київ : Вища шк., 2006. С. 312.

32. Медведєв Ф.П. Українська фразеологія. Чому ми так говоримо // Ф.П. Медведєв. - 2-е вид., стереотипне. - Х.: Вища школа. Вид-во при Харк. ун-ті, 1982. - 232 с

33. Потебня А.А. Изъ лекцій по теоріи словесности. Басня. Пословица. Поговорка. – Х., 1894. – С. 108 – 109
34. Прадід Ю.Ф. Значення фразеологізму та його тлумачення в словнику (на матеріалі іменникових фразеологізмів) / Ю.Ф. Прадід. – С.: Еліньо, 2006. – 156 с.
35. Селіванова О. О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти). Київ-Черкаси : Брама, 2004. 276 с.
36. Сімович О. І. Концепт —Бог|| у мові й культурі / О. І. Сімович // Слово і доля : Збірник на пошану Уляни Єдлінської. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2005. – С. 283-293.
37. Скаб М. В. Фразеологізми з релігійним компонентом в українських словниках / М. В. Скаб// Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті : теорія, практика, типологія. Ларисі Григорівні Скрипник / Відпов. ред. к. філол. н. І. С. Гнатюк. – К., 2011. – С. 107-114 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www1.nas.gov.ua/institutes/ium/new_books/Documents/2011.pdf
38. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови : [монографія] / Л. Г. Скрипник. – К. : Наукова думка, 1973. – 270 с.
39. Словник української мови: в 11 тт. АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970—1980.
40. Смирнова М. С. Жанр проповіді у церковно-релігійному дискурсі (на матеріалі близько- і далекоспоріднених мов) / М. С. Смирнова // Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер. : Філологічні науки (мовознавство). - 2016. - № 6. - С. 173-177. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvddpufm_2016_6_40
41. Словник прислів'їв та приказок з поясненнями. / Уклад. Єфімова І. В. — Х.: Торсінг плюс, 2011. — 96 с.
42. Словник фразеологізмів з походженням, тлумаченням та прикладами вживання. URL:

<https://goroh.pp.ua/%D0%A4%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B5%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F/>

43. Словник фразеологізмів української мови / НАН України, Ін-т укр. мови, Укр. мов.-інформ. фонд; [уклад.: В. М. Білоноженко та ін. ; відп. ред. В. О. Винник]. – Київ: Наук. думка, 2003. – 786, [1] с.

44. Спасенко П. В. Релігійна лінгвістика в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Studia Linguistica*. № 7, 2013. 121-128 с.

45. Талалай А.А., Сітко А.В. Біблеїзми як особливий різновид фразеологічних одиниць. *Theoretical and empirical scientific research: concept and trends: Collection of scientific papers «ΛΟΓΟΣ» with Proceedings of the III International Scientific and Practical Conference (Vol. 2), Oxford, December 10, 2021. Oxford-Vinnitsia: P.C. Publishing House & European Scientific Platform, 2021. С. 102 – 104. DOI 10.36074/logos-10.12.2021.v2.31 URL: file:///C:/Users/user/Desktop/%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%B*

8 % D 1 % 8 2 % D 0 % B 5 % D 1 % 8 2 / 1 7 3 2 3 - % D 0 % A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B8-29300-1-10-20211218.pdf

46. Ужченко В. Д. Фразеологія сучасної української мови : посібник / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко; М-во освіти і науки України, Луган. нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ: Альма-матер, 2005. – 399 с.

47. Федішин М. І. Релігійний дискурс як об'єкт мовознавчих досліджень. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Перекладознавство та міжкультурна комунікація*. 2018. №2. С. 58-61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvxdupmk_2018_2_13

СПИСОК ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Блаженніший Любомир Гузар. Учителю, іду за тобою: думки до проповідей / за ред. І. Голоти. Львів : Місіонер, 2017. 251 с.

